

SÜRGÜNDE MUHALEFET:

NAMIK KEMAL'İN
HÜRRİYET GAZETESİ

1

(1868-1869)

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0001
Tarih: 001

SÜRGÜNDE MUHALEFET:
NAMIK KEMAL'İN
HÜRRİYET GAZETESİ
1. CILT (1868-1869)

Yayına Hazırlayan
Alp Eren Topal

Genel Yayın Yönetmeni
A. Tarık Çelenk

Tasarım ve
Yayın Kimliği
Bülent Erkmén

Tasarım Uygulama ve
Yayın Standartları
Bariş Akkurt, BEK

Kapak Görseli
Bülent Erkmén

Yayın Danışmanı
Dr. Hasan Aksakal

Kitap Editörü
Selim Karlıtekin

Sayfa Uygulama
Dilek Baş Altay

Tasarım Danışmanlığı
BEK

VakıfBank Kùltür Yayınları
Saray Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdeniz Caddesi
No:7/A1 – Kat 13,
Ümraniye 34768 İstanbul
Telefon: 0 216 724 2614
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr

Üretim ve Satış Müdürü
Hüseyin Esén

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş.,
2018

ISBN 978-605-7947-00-0

*Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank
Kùltür Yayınları'na aittir. Tanıtım
amacıyla, kaynak göstermek şartıyla
yapılacak sınırlı alıntılar dışında,
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir elektronik veya mekanik araçla
çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve
mali hakları saklıdır.*

Baskı
Ofset Yapımevi
Şair Sokak No: 4,
Çağlayan Mahallesi,
34410 Kağıthane, İstanbul
Telefon: 0 212 295 86 01
Sertifika No: 12326

1. Baskı: Kasım 2018

SÜRGÜNDE MUHALEFET:
NAMIK KEMAL'İN
HÜRRİYET
GAZETESİ

1

(1868-1869)

TÜM
KOLEKSİYON

Yeni Osmanlılar'a!

*Zira hepimiz
onların setresinden
çıktık...*

Bu sene *Hürriyet*'in 150. yıldönümü. 29 Haziran 1868'de Londra'da Rupert Street 4 numarada ilk nüshası basılıp da Yeni Osmanlılar'ın muhalif sesi Avrupa'da, İstanbul'da ve Şarkın farklı köşelerinde yankılanmaya başlayalı bir buçuk asır oldu. Osmanlı tarihindeki ilk örgütlü entelektüel muhalefet hareketi olan Yeni Osmanlılar, Tanzimat idaresinin baskıları neticesinde 1867'de Avrupa'ya kaçtıklarında muhalefetlerini Avrupa'dan yayımladıkları gazetelerle devam ettirdiler. Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın sırladığı *Hürriyet* bunların arasında en uzun soluklu olanıydı. Yeni Osmanlılar keyfi idareye karşı meşrutiyetin, dizginsiz iktidara karşı meşveretin, tefrikaya karşı bir meclis çatısı altında ve siyaset dairesinde uzlaşmanın, zulme karşı adaletin, istibdâda karşı hürriyetin, hem içerde hem dışarda galibin değil haklının hükmünün geçtiği bir düzenin, adam kayırmacılığa karşı emaneti ehline vermenin, hediye, rüşvet ve borç ekonomisine karşı tasarruf ve planlı kalkınmanın, cehalete karşı ilim ve irfanın davasını güttüler. Bürolarında dirsek çürüttükleri ve işleyişindeki aksaklıklara bizzat şahit oldukları devletin 30 sene kadar evvel *Gülhane Hatt-ı Hümayunu* ile hem kendine hem de halkına verdiği sözlerin gerçekleşmesini talep ettiler. Dahası bu talepleri mümkün olduğunca geniş kitlelere duyurabilmek adına Türkçe nesirde bir devrimin öncüsü oldular. Bu dava adına defalarca sürgünü ve hapsi göze aldılar ve bir kısmı nihayet, o bir yandan aşkla sevip bir yandan da haraplığı ve nizamsızlığı karşısında eleme gark oldukları İstanbul'dan uzakta, sürgünde son nefeslerini verdiler.

Yeni Osmanlılar on seneyi aşan muhalefetlerinde on kadar farklı gazete çıkarmış olmalarına rağmen bunların hiçbirisi *Hürriyet* kadar sürekli, kalıcı ve gür bir sedaya sahip olamadı. Sansürden kurtulmuş olmanın verdiği ferahlıkla, bir gazeteden ziyade siyasi bir bülten olan *Hürriyet*'in sayfalarından her hafta hem Osmanlı devlet ve toplumunun kronikleşmiş meselelerini o zamana dek emsali görülmemiş bir doğrulukla masaya yatırıp hem de bu meselere çözüm üreteceğine inandıkları siyasi programı ilmek ilmek dokudular. *Hürriyet*'te işlenen meselelerin güncelliği de hesaba katıldığında, 19. yüzyıl Osmanlı ve İslam düşüncesi için bu derece merkezi öneme sahip bir eserin bu şekilde bir neşri için yüz elli sene beklenmiş olması hayretle karşılanabilir. Ama Türkiye'de akademinin ve entelektüel hayatın işleyişine vâkıf olanlar bu yüz elli yıllık fâsıla karşısında çok da şaşırmayacaklardır.

Hürriyet gazetesini üzerinde çalışmaya 2014 baharında başladım. 19. yüzyıl Osmanlı siyasi düşüncesinde *terakki* kavramı olarak kurguladığım -sonraları beni 17. yüzyıla kadar götürcek olan- doktora tezime başlayalı daha bir sene olmuştu ve siyaset biliminden gelip tarihçiliğe yeni yeni ısınmaya çalışan ben hâlâ daha kaynak toplamaya ve kendimi literatüre aşına kılmaya çabalıyordum. Özellikle de temel formasyonunu Batı filolojisinde almış bir araştırmacı için Osmanlı-Türk tarihine girişte ilk fark edilen problemlerden biri en temel kaynakların bile güvenilir

Sunuş

Alp Eren Topal

edisyonlarına ulaşmanın zorluğudur. Batılı düşünür ve ediplerden en ücra ve marjinal figürlerin bile toplu eserlerinin itinayla gözden geçirilmiş ve dipnotlandırılmış edisyonlarını Türkiye'deki belli başlı üniversite ve araştırma kütüphanelerinde bulmak mümkündür. Ama bu, Osmanlı-Türk düşüncesinin en merkezi isimleri için bile maalesef mümkün değil. Daha önceleri Ziya Gökalp üzerine çalışırken, çağdaş Türk düşüncesinin üzerinde en çok kalem oynatılmış bu isminin sadece makalelerini toplamak bile aylarımı almıştı. O yüzden Yeni Osmanlılar'ın yazılarını toplamaya başladığımda karşılaştığım zorlukların beni şaşırttığını söyleyemem. Şiir, tiyatro, roman gibi türlerdeki eserleri bulmak nispeten daha kolay olsa da Yeni

Osmanlılar'ın nesir biçimindeki deneme ve makalelerinin bir kısmı düzinelerce farklı derlemede parça parça ancak bulunabiliyor, ekseriyeti ise hala neşredilmeyi bekliyor.

Buna karşın akademi açısından son on yılın en büyük gelişmelerinden biri olan dijital kütüphaneciliğin yükselişi ise Türkiye'de ıskalanmadı ve kısa sürede birçok arşiv dijital ortama aktarıldı. Böylece Osmanlı Türkçesiyle yazılmış yazma ve matbu eserler ve gazetelere erişmek önceleri tahayyül edilemeyecek derecede kolaylaştı. Ben de *Hürriyet*'in nüshalarına dijital arşivler sayesinde ulaşmıştım. Fakat bu gayet kapsamlı, fakat araştırmam için de bir o kadar merkezi bu gazete koleksiyonunu nasıl kullanacağımdan emin değildim. Tezim uzun bir zamana yayılmış çok sayıda metinle çalışmayı gerektirdiğinden *Hürriyet*'i okumaya ayıracağım zaman benim için açıkça bir lükstü. Ama yine de biraz üzerinde düşündükten ve erbabına danıştıktan sonra *Hürriyet*'i yayına hazırlamaya karar verdim ve yazıçevirisine başladım. Dört sene boyunca bir yandan tez araştırmamı yürütürken bir yandan da *Hürriyet*'in neşri üstünde çalıştım. Tez üzerine düşünmek ve yazmaktan yorulduğumda *Hürriyet*'in sayfalarına dalmak benim için bir dinlenme fırsatı oldu. Yazıçevirinin fazla zihni çaba gerektirmeyen bulmacavari bir iş olması bir yana, *Hürriyet*'e hasrettiğim yüzlerce saat, Osmanlı Türkçe'sine başlangıçta gayet iptidai olan hâkimiyetimi katbekat ziyadeleştirdi. Öte yandan Namık Kemal ve Ziya Paşa, 19. asır düşüncesinin bu iki zirvesi, bana hem rehber hem yoldaş oldular. Onların gözünden devrin sıkıntılarını müşahade ederken, bazı sorunlar, aktörler ve sâikler o kadar tanıdık geldi ki çoğu zaman mazinin meseleleri ile günümüzünkiler zihnimde iç içe geçti. Hâsılı *Hürriyet* üzerine harcadığım mesai, benim için yer yer bir soykütüğü araştırması yer yer de bir arkeolojik kazı mahiyetini aldı. Yeni Osmanlılar mirasının bu gayet kıymetli parçasını nihayet okuyucuyla da paylaşacak olmaktan duyduğum heyecanı hakkıyla ifade etmem zor.

Hürriyet'in hazırlanması büyük oranda benim sorumluluğumda olsa da bazı arkadaş ve meslektaşlarım da durumları müsait oldukça birkaç sayının yazı çevirisini üstlenerek veya farklı şekillerde projeye destek oldular. Katkıları olmadan bu çalışmayı tamamlayamayacağım bu isimlere çok teşekkür borçluyum. Yazıçeviriye direk katkıda

bulunan Mustafa Zübeyr Berk, Abdürrahim Özer, Meryem Solmaz ve Emrah Pelvanoğlu'na, Arapça kısımların tercüme ve transkripsiyonunda yardımcı olan Akif Yerlioğlu'na, Farsça kısımları tercüme eden Beyiz Karabulut'a, yine Arapça ve Farsça kısımlardaki eksikleri tamamlamama yardımcı olan Ayaz Ebadi ve Abdullah Yıldırım'a, metnin bir kısmını okuyarak yazıçeviride bir standart belirlememe yardımcı olan Ali Adem Yörük ve Mümine Berk'e ve projeye başından beri destek veren İsmail Kara ve İhsan Kara'ya şükranlarımı sunuyorum. Tam ben 150. yıldönümüne yetişmeyeceğini kabullenmişken, Hızır gibi yetişip *Hürriyet*'i Vakıfbank Kültür Yayınları'ndan basmayı teklif eden ve kitabı zamanında yetiştirebilmem için beni sıkıştıran dostum, meslektaşım ve editörüm Selim Karlıtekin'e ise minnettarım.

Bireysel katkıların ötesinde bu projeyi tamamlamama imkân veren kişi ve kurumlara da ayrıca teşekkür etmeliyim. Doktora eğitimim süresince hem doktora bursu hem de Basel'de bir sene geçirmemi mümkün kılan yurt dışı araştırma bursu aldığım TÜBİTAK'a, *Hürriyet*'in ilk yarısını ofislerinde hazırladığım Basel Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Bölümüne ve beni orada misafir eden Maurus Reinkowski'ye, doktoranın son yıllarında hayatımı kolaylaştıran ve düşünce tarihçiliğine olan heyecanımı paylaşan hocam Alev Çınar'a -ki kendisi Namık Kemal'in kızı Feride Hanım tarafından torunlarından olur- ve doktoram bittiğinde bana cömert bir burs tahsis ederek çalışmalarına kesintisiz devam etmemi ve böylece *Hürriyet*'i tamamlamamı sağlayan Gerda Henkel Stiftung'a müteşekkirim. Bu süreçte heyecanımı paylaşan, *Hürriyet*'ten ara ara paylaştığım pasajları ilgiyle okuyan ve her halükârda hayatı gurbette ve sılada daha çekilebilir kılan tüm yoldaşlar ve yarenlere de ayrıca gönülden teşekkürler.

Tabi ki eserde mevcut tüm hataların mesuliyeti yalnızca bana ait. Üzerinde bu kadar titizlenmeme ve defalarca dönüp tekrar okumama rağmen mükemmele yaklaşan bir iş ortaya çıktığını söyleyemem. Dikkatli ve döneme vakıf okuyucular şüphesiz benim gözümünden kaçmış olan hataları fark edeceklerdir. Gönül isterdi ki vaktim olup çok daha titiz bir eser ortaya koyabileyim, lakin hayatın ve meşgalelerin zorlamasıyla bir yerde noktayı koymam gerekti. Bu noktada artık son takdir okuyucuya aittir. Yeni Osmanlılar'ın mirasının nihayet bir antika niteliğinden kurtulup tekrar hayat bulması ve ülke olarak geçirdiğimiz buhranların arasında bir nebze olsun ilham ve inşirah kaynağı olması adına çıktığım bu yolda, amacıma bir nebze olsun ulaşılmış olmak ümidiyle...

Yeni Osmanlılar'ın ruhu şâd, hâlâ onların ruhunu taşıyanların gayreti ve himmeti müzdâd olsun!

“Padişahların sarayına en güç giren şey doğrudur.”

MUSTAFA FAZIL PAŞA’NIN
ABDÜLAZİZ’E MEKTUBU

“...Yeni Osmanlılar’ın kelime-i vâhide-i ictimâ’i, ezeli olan adalet-i meşrûayı mülkümüzde usul-i meşveret vasıtasıyla meydana çıkarmaktır. Osmanlıların meftur oldukları vakar ve mekânât iktizâsındandır ki adalet gibi bir maksad-ı mübareki bu günkü günde en mutedil tariklerle hâsıl etmek isterler.”¹

HÜRRİYET NO. 1,

“HUBBÜ’L-VATAN MINE’L-IMAN”

Hürriyet Yeni Osmanlılar tarafından Haziran 1868 ve Haziran 1870 arasında önce Londra’da ve sonra da Cenevre’de toplamda 100 sayı yayımlanmış bir gazetedir. İçeriği Namık Kemal ve Ziya Paşa tarafından hazırlanan Hürriyet Yeni Osmanlılar’ın Avrupa’da yayınladıkları Muhbir, İnkılap ve İttihad gibi diğer gazetelere kıyasla hem çok daha uzun ömürlü olmuş hem de çok daha geniş kitlelere ulaşarak Osmanlı kamuoyunu belirlemede ciddi rol oynamıştır. Maliyeden eğitime, askeriyeden diplomasiye Osmanlı idaresinin tüm sorunlarını eleştirel bir nazarla masaya yatıran Yeni Osmanlılar Hürriyet aracılığıyla bir yandan da meşrutî bir siyasi rejimin tasarısını ve müdafaasını yapmışlardır.

Hürriyet’in neşrinin kısa bir tarihçesini sunmadan ve içeriğine dair tartışmalara geçmeden önce Yeni Osmanlılar hareketini doğuran Tanzimatın ve Osmanlı İmparatorluğu’nun bu süreçte yaşadığı sorunların kısa bir özetini sunalım.

Osmanlı İmparatorluğu ve Tanzimat

1839 senesinin 3 Kasımında *Gülhane Hatt-ı Hümayun*’un okunmasıyla başlayan Tanzimat Osmanlı İmparatorluğu için çok kritik bir dönüşüm süreciydi. II. Mahmud saltanatı boyunca ayanların gücünü kırmak, Yeniçeri Ocağını ortadan kaldırmak, zorunlu askerliğe geçiş ve ulemanın özerkliğini sınırlamak gibi tedbirlerle Osmanlı idaresini alabildiğine merkezileştirmişti. Lakin bu kapsamlı restorasyon süreci Osmanlı hükümetini, özellikle zorunlu askerliğe geçiş sürecinin ve vergilerle katlanan ekonomik sıkıntıların halkta yarattığı derin bir hoşnutsuzlukla karşı karşıya bırakmıştı.² Hem bu hoşnutsuzluğa teskin edici bir karşılık vermek hem de idarenin kronik sorunlarına çözüm olmak adına

1 Mealan “...Yeni Osmanlılar’ı bir araya getiren söz, ezeli olan meşru adaleti mülkümüzde meşveret (temsil-istişare) usulüyle meydana çıkarmaktır. Osmanlıların fitratından gelen vakar ve me-tanetin gereğidir ki adalet gibi mübarek bir maksadı günümüzde en mutedil yollarla tesis etmek isterler.”

2 Zorunlu askerliğe geçiş sürecinde hem Anadolu halkını evlatlarını askere yollamaya ikna adına yürütülen askeri seferler hem de seferber edilen askerlerin istihkâmında yaşanan sıkıntılar nede-niyle 200 bine yakın erkek nüfus kaybedilmiştir. Tanzimat tarih yazıcılığında genellikle gözardı edilen bu sorunlar döneme dair yeni çalışmalarda detaylıca işlenmektedir. Bkz. Gültekin Yıldız, *Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti’nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1825-1839)* (İstanbul: Kitabevi, 2009) ve Veysel Şimşek, “The Grand Strategy of the Ottoman Empire 1826-1841” (Yayımlanmamış Doktora Tezi, McMaster University, 2015).

Giriş

Mustafa Reşid Paşa’nın başını çektiği bir grup ıslahatçı bürokrat tarafından kaleme alınan *Hatt-ı Hümayun* ile Osmanlı yönetimi tebaasına iltizam sisteminin ve müsadere pratiğinin kaldırılması, zorunlu askerlik koşullarının iyileştirilmesi, vergilerin tanzimi ve can, mal ve namus emniyeti gibi vaatlerde bulunmuştur. *Hattın* ilanından 1876’da *Kanun-ı Esasinin* ilanına kadar devam eden ve Tanzimat olarak bilinen süreçte bu vaatlerin gerçekleştirilmesi adına planlanan ve bir kısmı icraya konulan bir dizi kurumsal ve toplumsal ıslahat girişimi görürüz.

Bürokrasinin yeniden yapılanması, Avrupa ile diplomatik senkronizasyon, maliyenin ıslahı, yeni maddi kaynaklar

yaratılması, altyapının ve özellikle de yolların geliştirilmesi, teknoloji ithali, zorunlu askerliğin bir düzene oturtulması ve eğitimin yaygınlaştırılması yönündeki çabalar bir derece başarılı olsa da bir yandan eski düzenin kalıntısı pratikler bir yandan da maddi sıkıntılar sebebiyle arzulan sonuca vermez. Bu problemler toplum hayatının her alanında gerçekleşen hızlı değişimlerin meşrulaştırılması meselesini de zora sokar. Osmanlı toplumunu baştan aşağı değiştiren ama halkın sorunlarına bir türlü çare olamayan bu değişim Batılılaşma sorununu beraberinde getirir. II. Mahmud’un vefatından sonra oluşan iktidar boşluğunu, selefi derecesinde otoriter olmayan Abdülmecid’in yerine Babıâli bürokrasisi doldurur ve özellikle de 1850’lerin sonunda Reşid Paşa’dan bayrağı devralan Âli ve Fuad Paşalar döneminde hariçte ve dahilde yaşanan sıkıntılar ve kayıplar Babıâli idaresine karşı ciddi bir memnuniyetsizliği besleyip büyütür. Özellikle 1856 başlarında Kırım Harbi ertesinde, Paris Konferansından daha olumlu bir sonuç alabilmek adına apar topar kaleme alınıp ilan edilen *Islahat Fermanının* Müslümanlarla gayrimüslimleri hukuken ve siyaseten eşit kılması Tanzimat yönetimine duyulan öfkeyi daha da artırır.³ Üstüne 1859 senesinde ilk defa olmak üzere devlet Avrupa’dan borç almaya başlar ve birkaç sene aralıklarla alınan borçlar çoğunlukla önceki borçların faizini ödemeye harcanır. Böylece maddi sıkıntı daha da içinden çıkılmaz hale gelir; devlet maaş ödemelerinde aylarca gecikir. Eskinin hükmü kalmamış ama yerine ona tercih edilebilecek bir nizam da ikame edilememiştir.

Tanzimat idaresine ilk örgütlü isyan hareketi olan Kuleli Vakası işte bu bağlamda 1859’da meydana gelir. Bir süredir Abdülaziz’i devirip hükümeti değiştirmek için plan yaptıkları anlaşılan ve Nakşibendi şeyhi Ahmed Efendi ve Hüseyin Daim Paşa’nın başını çektiği *fedailer* grubu, bir üyenin ihbarı üzerine topluca yakalanır ve dava sonucu sürgün edilirler. Bu örgüt, mensuplarının kullandığı ve Şeriatı vurgulayan dil sebebiyle uzun bir süre Türk tarih

3 Islahat Fermanı’nın vaat ettiği eşitlikten rahatsız olanlar sadece Müslümanlar değildir. Ortodoks Rumlar, Ermeniler, Yahudiler gibi cemaatlere ayrılmış Osmanlı gayrimüslimleri de süregelen cemaatler arası hiyerarşinin bozulmasından bir nebze rahatsızdılar. Yahudiler ile aynı statüde olmak Rum patriği için memnuniyet duyabileceği bir şey değildir mesela. Ayrıca hukuki eşitlik millet sisteminin muhafaza ettiği cemaatler içi kurumsallaşma ve örgütlenmeyi de tehdit etmektedir ve cemaatlerin kontrolünün ruhani liderlerden seküler gruplara kaymasına zemin hazırlayacaktır.

yazıcılığında ilk *irtica* hareketi olarak sunulagelmıştır.⁴ Halbuki sorgu raporlarına bakıldığında, Tanzimat idaresinden memnuniyetsizliklerini isyanlarına sebep olarak gösteren fedailerin temel şikayetleri maliye, vergi, askerlik ve adalet gibi konulardadır, ama bunları Şeriatla atıfla ifade etmişlerdir. İsyân hazırlığı Tanzimat idaresine karşıdır ama talepler Tanzimat Fermanı'nın dilini kullanarak, yine fermanın vaatlerinin yerine getirilmesini içermektedir.⁵

Yeni Osmanlılar denildiğinde ilk akla gelen Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi ve diğerleri de Tanzimatın bu çalkantılı atmosferinde sosyalleşmişlerdir. Bir yandan şiir, nesirde ve İslami ilimlerde klasik eğitimden geçen, Arapça ve Farsça dil ve edebiyatına vakıf bu isimler bir yandan da devlet memuriyetinde veya diğer yollarla öğrendikleri Fransızca üzerinden Avrupa düşüncesi ve edebiyatı ile tanışıp, beslendikleri bu iki kaynağın içinden hem Osmanlı mülkünün problemlerine çare olacak hem de meşruiyet krizini çözecek bir yol açmaya çalışırlar. 1860'lardan itibaren özellikle Şinasi'nin *Tasvir-i Efkâr* gazetesiyle beraber filizlenmeye başlayan Müslüman kamuoyu -zira Avrupalılar ve gayrimüslimler daha önceden gazetecilik faaliyetlerine başlamışlardır- bu isimlere kalemlerini bileyecek, fikir ve eleştirilerini ortaya koyacak ve ilk defa olmak üzere bürokrasinin haricinde bir okuyucu kitleyle siyasi görüşlerini paylaşacak bir mekân sunar. Lakin İmparatorluğun meseleleri gayet acildir ve özellikle de 1866'da patlak veren Girit İsyanı Yeni Osmanlılar'ın teşekkülüne giden sürecin taşlarını döşer. Yeni Osmanlılar da yer yer savundukları Kuleli olayındaki fedailer gibi temelde Tanzimat'ın vaatlerinin gerçekleşmesini talep ederler, lakin onların asıl silahı kılıç ve tüfek değil kalemleridir.

Yeni Osmanlılar ve Hürriyet'in Tarihçesi

Yeni Osmanlılar'ın bir cemiyet olarak faaliyetlerine dair birçok şey bilinmekteyse de mensuplarının şahsi faaliyetlerine dair farklı kaynaklarda bazıları komplo teorileriyle bezenmiş, bazıları da birbiriyle açıkça çelişen farklı rivayetler ve hala karanlıkta kalmış noktalar mevcuttur. Cemiyetin faaliyet ve düşüncelerine dair hatırı sayılır bir literatür birikmiş olduğundan biz burada kısaca Cemiyetin teşekkülü, Avrupa'ya kaçışları ve *Hürriyet*'in neşrini kapsayan sürecin kısa bir özetini sunmakla yetineceğiz.⁶

Yeni Osmanlılar Cemiyeti yahut Fransızca ismiyle *Jeune Turquie* 30 Ağustos 1867'de Baden Baden'da Fazıl Mustafa

4 Sorgu raporlarının kayıp olması sebebiyle günümüze ancak yüzeysel olarak tahlil edilebilen bu harekete dair, arşivde raporları bulan Burak Onaran sayesinde artık çok şey biliyoruz. Bkz. Burak Onaran, *Padişahı Devirmek: Osmanlı İslahat Çağında Düzen ve Muhalefet: Kuleli (1859), Meslek (1867)* (İstanbul: İletişim, 2018)

5 Onaran, 231-42.

6 Yeni Osmanlılar tarihine dair bizim de bu kısa tarihçeyi yazmak için kullandığımız en temel kaynaklar için bkz. İhsan Sungu, "Tanzimat ve Yeni Osmanlılar," *Tanzimat: 100. Yılı Münasebetiyle* (İstanbul: Maarif, 1940), 777-857; Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, haz. Abdullah Uçman (İstanbul: YKY, 2007); Mehmet Kaplan, *Namık Kemal: Hayatı ve Eserleri* (İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1948); M. Kaya Bilgegil, *Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I: Yeni Osmanlılar* (Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1976) ve *Ziya Paşa Üzerinde Bir Araştırma* (Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1979); Şerif Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu* (İstanbul: İletişim, 1996); Hüseyin Çelik, *Ali Suavi* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993); Nazan Çiçek, *The Young Ottomans: Turkish Critics of the Eastern Question in the Nineteenth Century* (London: IB Tauris, 2010); Mustafa Tarhan Yılmaz, *Namık Kemal ve Hürriyet Gazetesi* (Ankara: Gece Kitaplığı 2015); Burak Onaran, *Padişahı Devirmek: Osmanlı İslahat Çağında Düzen ve Muhalefet: Kuleli (1859), Meslek (1867)* (İstanbul: İletişim, 2018) ve DİA, "YENİ OSMANLILAR", "NAMIK KEMAL", "ZİYA PAŞA", "MUSTAFA FAZIL PAŞA", "ALİ SUAVİ", "HÜRRIYET".

Paşa önderliğinde Namık Kemal, Ziya Paşa ve Çapanzade Agah Efendi'nin de bulunduğu bir toplantıda resmen teşekkül etmiştir. Farklı vesilelerle Babîali ile başı derde giren ve sürgün emri alan Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavi Mustafa Fazıl Paşa'nın daveti üzerine 1867 Mayıs'ında İstanbul'dan Avrupa'ya kaçarlar. Bu toplu sürgüne 1866'da baş gösteren Girit isyanının tetiklediği bir dizi kriz neden olmuştur.

Mustafa Fazıl Paşa, Mısır valiliğinin veraset usulündeki "ekberiyet" esasının kaldırılıp, veliahtlığın sadece valinin oğluna münhasır kılınması üzerine veliahtlık hakkını kaybetmiştir ve biraz da bunun acısıyla Abdülaziz'e yazıp önce Avrupa'da Fransızca olarak yayınlattığı, 1867'nin Mart ayının sonunda da İstanbul'da Türkçesi basılan bir mektup kaleme alır.⁷ Geniş yankı yaratan bu mektupla bir yandan Babîali'ye muhalefeti ve Osmanlı idaresinde islahat ihtiyacını, daha sonra Yeni Osmanlılar'ın *Hürriyet*'te de tekrar edecekleri bir üslupla meydana koyar, bir yandan da Âli ve Fuad Paşaların gadrine uğramış diğer muhaliflere göz kırpar.

Namık Kemal o sıralar henüz 27 yaşında Şinasi'den devraldığı *Tasvir-i Efkâr*'ın editörlüğünü yapmaktadır. Ali Suavi'nin *Muhbir* gazetesi,⁸ devam etmekte olan Girit ihtilaline dair yazdığı bir yazı nedeniyle kapatılınca Kemal hem kapatılma kararını hem de Girit ihtilaline dair başka bir yazıyı *Tasvir-i Efkâr*'da yayınladı ve bunun üzerine 12 Mart 1867'de *Tasvir-i Efkâr* da tatil edilir ve Babîali bir kararname ile basın yayın faaliyetlerine ciddi kısıtlamalar getirir. Ali Suavi Kastamonu'ya "hasbe'l-icab seyahate" sevk olunurken,⁹ Namık Kemal'in rütbesi "terfi" edilerek Erzurum'a vali muavini tayin edilir. Ziya Paşa ise 38 yaşındadır ve Kıbrıs, Amasya ve Balkanlar'daki sürgün mahiyetindeki çeşitli memuriyetlerinden sonra Avrupa'da bir memuriyet talebine karşılık beklerken ikinci defa Kıbrıs'a "tayin" edildiğini öğrenince Kıbrıs'ın havasında telef olup gitmektense memuriyetten istifa eder.¹⁰ Üç muhalif de resmi sürgündense Mustafa Fazıl Paşa'nın davetiyle Avrupa'da sürgünü tercih ederler.

Yeni Osmanlılar'a Avrupa'da katılacak olan Mahmud Nedim Paşa'nın yeğeni Sağır Ahmed Beyzade Mehmed Bey, Menâpirzade Nuri Bey ve Kayazade Reşad Bey" ise 1865 senesi yazından itibaren faaliyette olan gizli ihtilal cemiyetlerinin, arkadaşları Ayetullah Bey tarafından ihbar edilmesi üzerine yine 1867 baharında Avrupa'ya kaçarlar ve gıyablarında idam kararı verilir. Bu cemiyet Ebuzziya Tevfik'in *Yeni Osmanlılar Tarihi*'ndeki rivayetine göre 1865 senesinin yazında Belgrad Ormanında yapılan meşhur bir piknikte kurulmuştur. Musfata Fazıl Paşa, Mehmed Bey, Reşad Bey, Nuri Bey, Ayetullah Bey ve Agâh Efendi'nin iştirak ettiği rivayet edilen bu piknikte cemiyetin adının İttifâk-ı Hamiyet olarak belirlendiği, kendisine örnek olarak İtalyan *Carbonari* örgütünü seçtiği ve Babîali hükümetine muhalefeti amaçladığı rivayet edilmiştir. Bu rivayete dayanarak bir süre Kemal ve Ziya Paşa'nın da başından beri

7 Mektubun Türkçe tercümesi için bkz. EK 1. Fransızca orijinali içinse bkz. Bilgegil, *Yeni Osmanlılar*, 12-30.

8 Gazetenin Latin harfleriyle neşri için bkz. Necati Çavdar, *Muhbir: Osmanlı Basımının Sivri Dili* (İstanbul: Kriter, 2017).

9 Bkz. Ali Suavi "El-Cevaib Gazetesine Cevap," *Hürriyet* 28.

10 Bkz. EK 3.

11 Yeni Osmanlılar'ın bu mensuplarına dair bilgi için bkz. Onaran, *Padişahı Devirmek*, 341-357.

bu cemiyetin içinde oldukları ve sonradan Yeni Osmanlılar Cemiyeti olarak isim değiştirdikleri düşünülmüştür. Babiâli'nin Kemal ve Ziya'yı da firarlarının ardından kamuoyunda bu cemiyetin mensubu olarak sunması bunda etkili olmuştur. Lakin sonradan Kaya Bilgegil cemiyetin adının aslında *Meslek* olduğunu, Kemal ve Ziya'nın bu örgütlenme ile ilişkisine dair bir delil mevcut olmadığını ve Mehmed, Reşad ve Nuri Beylerin ancak sonradan Avrupa'da onlarla bir araya geldiğini tespit etmiştir.¹²

Paris'te buluşan sürgünler bir süre Fransa'da kaldıktan sonra Fransız idaresince Abdülaziz'in 1867 Paris Fuarı münasebetiyle Avrupa'ya seyahati bahane edilerek Fransa'dan ihraç edilirler. Bu sırada Mustafa Fazıl Paşa Abdülaziz'le konuşup İstanbul'a dönse de Cemiyet'i maddi olarak desteklemeye devam eder. Onun teşvikiyle Ali Suavi kapatılan *Muhbir* gazetesini 31 Ağustos 1867'de bu sefer Londra'da yayınlamaya başlar. Kendi aralarında muhalefetin yönü ve mahiyeti konusunda zaten fikir ayrılığı içinde olan üçlüden kalemi en sivri olan ayrıkçı figür Ali Suavi'nin *Muhbir*'de tuttuğu yol Kemal, Ziya ve Mustafa Fazıl Paşa'yı rahatsız edince Ali Suavi'den gazeteden Yeni Osmanlılar mührünü kaldırmasını talep ederler ve Mustafa Fazıl Paşa'nın da desteğiyle 29 Haziran 1868'de *Hürriyet*'in ilk nüshası "Yeni Osmanlı Cemiyeti'nin resmi yayın organı" kaydıyla neşredilir. *Muhbir* de zaten mürettibinin, Ali Suavi'nin Fransa'da oluşunu fırsat bilerek matbaa malzemelerini satıp sırta kadem basması üzerine yayına son verir. Suavi daha sonra taş baskıyla *Ulum* gazetesini çıkaracaktır.

Haftalık olarak yayımlanan *Hürriyet*'in ilk beş sayısı Reşad Bey'in imzasıyla çıkar ve 6. sayıdan sonra Reşad Bey'in Paris'e gitmesi gerektiğini beyanla editörlüğü Namık Kemal devralır. 11. sayıya kadar dört sayfa yayımlanan *Hürriyet*, 11. sayıdan itibaren İstanbul'daki taraftarların maddi manevi desteği kaynak gösterilerek her hafta sekiz sayfa çıkarılmaya başlar. Gazetede yer verilen ilanlardan da anlaşıldığı üzere *Hürriyet* kapalı zarflar içerisinde İstanbul'a gizlice sokulur. Ya aboneler tarafından yollanan adreslere direk gönderilir yahut İstanbul ve Anadolu'daki ecnebi tüccarlar üzerinden ulaştırılır. İlk elli sayı ve elliden yüze kadar olan sayılar da tamamlandığında ciltleterek ayrıca takım olarak satılmıştır ki Yeni Osmanlılar'dan çok sonra bile bu ciltler kıymetini koruyup koleksiyon malzemesi haline gelecektir. Zaptiye memurlarının ve devletten maaş alan hafiyelerin İstanbul'da *Hürriyet*'in dolaşımının engellenmesi ve nüshalarına el konulması için azami çaba sarf ettikleri de yine gazetede yayımlanan mektuplardan anlaşılmaktadır.

Kemal ve Ziya'nın *Hürriyet* matbaasını başlangıçta daha geniş bir maarif hareketi için kullanmayı planladıkları açıktır. Mesela *Hürriyet*'te sık sık atıfta buldukları Reşid Paşa'nın *Islahat Fermanı*na dair layihasını matbaada basarak abonelere gönderirler. Yine Ziya Paşa'nın gazetede seri halinde yayımlanan muhtasar Osmanlı tarihi niteliğindeki *Hatıra* yazılarını ayrıca bir kitap halinde basmayı planladıklarını 36. nüshadaki *Hatıra-i Saniye*'nin sonundaki bir nottan anlıyoruz. Lakin bu planlar grup arasındaki ayrışmalar ve sonradan yaşanan maddi sıkıntılar nedeniyle gerçekleşmemiştir.

Kemal'in editörlüğü 63. sayıya kadar devam eder. Ziya Paşa ile Namık Kemal'in arası, Hidiv İsmail ile İstanbul arasındaki krize dair fikir ayrılıkları yüzünden açılınca, Kemal *Hürriyet*'ten elini çekerek İstanbul'a döner. Kemal Hidivin Osmanlı'dan kopmak sevdasında olduğunu düşünüp Babiâli'yi haklı bulurken Ziya Paşa Hidivi mazur ve Âli Paşa'yı suçlu görür. Bu hüküm farkı *Hürriyet*'te Mısır meselesine dair neşredilen makaleler sırayla okunduğunda açıkça görülmektedir. Mustafa Fazıl Paşa da bu sebeple gazeteden desteğini çeker ve Ziya Paşa gazeteyi Hidivin desteğiyle devam ettirir.

Kemal'in imzasını taşıyan son *Hürriyet* 63. nüshadır. 64. sayıdan itibaren *Hürriyet* Arif imzasıyla, tamamen Ziya Paşa'nın kaleminden çıkmaya başlar. Yine bu sayıdan itibaren gazete dört sayfaya düşer ve 65. sayının başında "Matbaamız mürettiblerinden ikisi terk-i hizmet ettikleri ve Londra'da Türkçe bilir mürettib bulmak müşkil olduğu cihetle bir mürettib tedarik olununcaya kadar gazetemizin hacmini kasr u taklile mecburiyet gelmiştir" şekline bir ilanla duyurulur. Ziya Paşa'nın "Rüya"nın neşredildiği sekiz sayfa yayımlanan 68 ve 69. sayılar bunun tek istisnasıdır. Ziya Paşa ise bu süreçte Hidiv İsmail'e yanaşır ve Mısır meselesinde hem Mustafa Fazıl Paşa'yı hem de Babiâli'yi karşısına alır. Kemal ise Londra'yı terk etse de bir süre daha Avrupa'da kalır ve ancak Zaptiye Müşiri Hüsnü Paşa'nın daveti üzerine Babiâli ile iletişime geçerek rahat duracağı sözüyle Viyana üzerinden 1870 Kasımında İstanbul'a geri döner.

64. sayıdan itibaren gazeteye imzasını atan Arif'in ise kim olduğu tartışmalıdır. Tanpınar Kasap Arif olarak tanıttığı bu şahsın Ziya Bey'in yakın dostu olduğunu söylese de Ziya Paşa'nın basitçe Abdülaziz'den çekindiği için gazetenin altına kendi imzasını atmamış olması ihtimalini de gözardı etmez.¹³ Bu durumda Arif, sadece Ziya Paşa'nın müstearı da olabilir. Nitekim Ziya Paşa üstte zikrettiğimiz "Rüya"ında yer alan Abdülaziz ile hayali diyalogunda Sultan'ın bu yazıları kim yazdı sorusuna "Bunları çıkaran efendimizin de malumudur. Her birinin altında müellifinin imzâsı vardır. Ve bunlarda bendenizin kalemimden çıkan şeyler dahi kendi imzam ve itirafımla muayyendir" diyerek kendini savunur. Tabi bu beyana bakılırsa 2. sayıda yayımlanan mektubu, 26. sayıdaki Abdülaziz'i Girit meselesinde Yunanistan'a verilen ultimatoma için övdüğü başyazısı ve rüyası hariç Ziya Paşa'nın *Hürriyet*'te hiçbir yazısının yer almadığına inanmamız gerekir ki doğru olmadığı aşikârdır. Bir rivayete göre de Arif Hidiv İsmail'in adamıdır.

20 Aralık 1869 tarihli 78 numaralı *Hürriyet*'te Ali Suavi'nin, Âli Paşa'nın zalim ve bu nedenle de katlinin vacip olduğunu haykıran bir mektubu yayımlanır. Bunun üzerine Âli Paşa sefaret bağlantılarını kullanarak Ziya Paşa'ya dava açar.¹⁴ Ziya Paşa da avukatların tavsiyesiyle matbaayı yüz üstü bırakarak apar topar Londra'dan ayrılıp Cenevre'ye kaçır. Gazetenin Londra'da matbu harflerle çıkan son sayısı 28 Şubat 1870 tarihli 88. sayıdır. 89. sayı ise bir buçuk ay sonra Nisan ortasında Cenevre'de elyazısıyla taşbaskı olarak çıkar. Bu esnada Cemiyet'in görece daha radikal üyelerinden Mehmed Bey, Hüseyin Vasfî Paşa ile beraber Cenevre'de altı sayı yayımlanacak olan İnkılab gazetesini çıkarır ve

¹³ Tanpınar, 211.

¹⁴ Bkz. "Hürriyet'in Sebebi Tevhürü," *Hürriyet* 89.

¹² Burak Onaran da aynı kanaattedir. Bkz. Onaran, 260-61.

açıktan Abdülaziz'e saldırarak bir halk ihtilali çağırısında bulunurlar.¹⁵ Ziya Paşa *Hürriyet*'in 94. sayısında İnkılab'ın gayretini takdir etmekle beraber Abdülaziz'e hakarete varan ifadelerini kıyasıya eleştirir.

Ziya Paşa *Hürriyet*'i ancak 12 sayı daha bu şekilde neşredebilir ve 22 Haziran 1870 tarihli 100. nüsha ile *Hürriyet* yayın hayatına son verir. Bu süreçte yalnızlaşan Ziya Paşa'nın kalemindeki öfke ve hınç çok açık ve nettir. Hem 1870 Nisan'ında Adliye Nazırlığını kabul ederek Babiâli'ye yanaştığı için Mustafa Fazıl Paşa'ya ateş püskürür, döneklile itham eder hem de nasıl olup da böyle bir istibdâd karşısında ayaklanmadığına şaşıttığı Osmanlı tebaasına veryansın eder.

Ziya Paşa da Âli Paşa'nın vefatından sonra sadrazam olan Mahmud Nedim Paşa'nın genel affından yararlanarak 1871'de İstanbul'a döner. Namık Kemal ise vatana döndükten sonra bir süre sessiz kalsa da Âli Paşa'nın vefatından sonra yayın faaliyetlerine devam eder. Bir süre Yeni Osmanlılar davasını paylaşan Teodor Kasap'ın mizah gazetesi *Diyojen*'de¹⁶ yazılar yazar. Sonra da *Hürriyet*'te istihzâi bir dille eleştirdiği *Kevkeb-i Şarki* gazetesinin matbaasını devralarak adını İbret'e çevirir. Bu süreçte yazıları ve faaliyetleri sebebiyle önce kısa bir süre Gelibolu'ya mutasarrıf olarak daha sonra 38 ay boyunca Magosa'ya kalebind olarak sürgün edilir. Ali Suavi ise 1876'ya kadar İstanbul'a dönemeyecektir ve aradaki altı senede Avrupa'daki faaliyetlerine dair ecnebi bir kadınla evlendiği haricinde pek az şey bilinmektedir.

Kemal ve Ziya *Kanun-ı Esasinin* ve Birinci Meşrutiyet'in ilanına giden sürece Midhat Paşa'nın yanında dahil olurlar ve anayasanın hazırlanması sürecinde *Hürriyet*'te ortaya koydukları fikirleri icraata dökme fırsatı bulurlar. Lakin ancak altı ay kadar süren bu hürriyet rüzgârı Abdülhamid'in meclisi sınırsız olarak tatil etmesiyle son bulur. Ziya Paşa önce Suriye'ye üç buçuk ay sonra da vali olarak Adana'ya sürülür. 1880'de Siroz'dan vefat eder. Kemal ise önce 1884'e kadar Midilli'ye, sonra Rodos'a, son olarak da 1888'deki vefatından bir sene önce Sakız'a mutasarrıf olarak sürülür. Ali Suavi ise 1878'de Çırağan Baskını sırasında, peşine taktığı bir grup Arnavut ile beraber Abdülhamid'i devirip yerine Murad'ı geçirmeye çalışırken kafasına aldığı bir darbe sonucu vefat etmiştir. Midhat Paşa'ya gelince; Abdülaziz'in katlinde sorumluluğu olduğu hükmüyle Taif'e sürülüp altı ay kadar sonra da şüpheli koşullarda vefat eder.

Hürriyet'in İçeriği ve 19. yüzyıl Osmanlı Düşüncesindeki Yeri

Hürriyet Yeni Osmanlılarca neşredilen ne ilk ne de son gazetedir; Kemal bir süre editörü olduğu *Tasvir-i Efkâr*'da yazılar yazmış, Ali Suavi hem İstanbul'da hem Londra'da *Muhbir*'i yayınlamıştır. Yine de içeriği açısından bir gazeteden ziyade bir bülten olan *Hürriyet* hem ele aldığı meselelerin kapsamı hem de derinliği açısından diğer Yeni Osmanlı neşriyatından ayrı bir yerde durur. Babiâli sansürünün yokluğunda Kemal ve Ziya Paşa sözlerini zerre kadar sakınmadan Osmanlı toplum ve siyasetine dair tespit ettikleri sorunları her türlü cepheden ortaya koyarken, bir yandan siyasi ve diplomatik gündemin başlıklarına dair fikir

beyanında bulunur bir yandan da Osmanlı'yı kurtaracağını düşündükleri ve adına *usul-i meşveret* dedikleri meşrutî bir siyasi rejimin teorisyenliğine soyunurlar.¹⁷

Hürriyet'e gündem olan konular gayet çeşitlidir. Gazetenin ilk senesine damgasını vuran Girit isyanıdır. Yeni Osmanlılar Babiâli'yi ürkek ve ikiye bölünmüş buldukları Girit politikası yüzünden kıyasıya eleştirir ama Yunanistan'a verilen ultimatoma üzerine Abdülaziz'i överler. Girit meselesinden hemen sonra ise Hidiv İsmail ile Babiâli arasındaki kriz baş gösterir. Hidivin bağımsız bir idareci gibi davranması, Avrupa'dan borç alması, Avrupa devletleriyle ciddi diplomatik ilişkiler kurması ve Süveyş Kanalının açılması sürecinde yaşanan kriz *Hürriyet*'e son sayısına kadar mevzubahis olur. Ama yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Kemal'in editörlüğünde krizin faturası Hidive kesilirken, Ziya Paşa gazeteyi devraldığı andan itibaren krizin sorumluluğunu tamamen Âli Paşa'ya yükler. Bu iki temel meselenin haricinde *Hürriyet*'te Babiâli'nin kötü idaresini ifşa adına maliyenin açığı, üst üste alınan borçların ayrıntılı dökümleri, Anadolu halkına ciddi yük olan tuz ve tütün vergisi, askerlik meselesi, mahkemelerin sorunları, eğitim sisteminin zayıflığı, adam kayırmacılık, kanunların ve yönetmeliklerin ihlali gibi konular tekrar tekrar gündem olur. Yine bu kalemden olarak Sarıyerli Hoca Sadık Efendi'nin¹⁸ "siyasi" içerikli vaazları yüzünden etrafındakilerle beraber mahkemeleri görülmeden sürgün edilmeleri *Hürriyet*'te etraflıca tartışılır. Alfabenin değişmesi, ilmiyenin ıslahı, Avrupalıların Şarkı yanlış tanınması, Rusya'nın Osmanlı üzerindeki emelleri de yine *Hürriyet*'te sık sık karşımıza çıkan konulardır. Hem bu konularda hem de Avrupa siyasetine ve diplomasiye dair yazılarında Kemal ve Ziya Paşa takdire şayan derinlikli analizler ortaya koyarak isabetli öngörülerde bulunurlar. Osmanlı'nın içine girdiği borç batağının nihayetinde Duyun-ı Umumiye'nin kuruluşuna varacağı ve o dönemde millet-i sadıka olarak bilinen Ermenilerin de kötü idare sonucunda Osmanlı'dan ayrılmak isteyecekleri gibi tahminleri Yeni Osmanlılar'ın basiretinin delilidir. Babiâli'ye düşmanlıklarının şahsi boyutu özellikle Ziya Paşa'nın nazarını yer yer gölgelese de, ne Kemal'in ne de Ziya Paşa'nın hakkaniyeti elden bıraktığını söylemek onlara haksızlık olur.

Gündeme dair somut konuların ötesinde *Hürriyet*'i müstesna kılan şey ise farklı makalelerde parça parça geliştirdikleri siyasi düşünce ve programlarıdır. Özellikle Namık Kemal ilk sayılardan itibaren polemik üslubunda yazdığı temel kavram ve prensiplere dair makalelerinde adım adım Osmanlı'nın neden meşrutî bir düzene ihtiyacı olduğunu ortaya koymak çabasıdadır. Saltanatın meşruiyeti halkın biatına bağlıdır ve bu yüzden de hükümetin icraatlarına Şura-yı Ümmet, yani halkın temsilcilerinden müteşekkil bir meclis ile nezaret edilmelidir. Bu meclis özellikle maliyenin harcamalarını ve yasama organı olan vükelâdan müteşekkil

¹⁷ Bu noktadan itibaren serdettiğim görüşler doktora tezimde daha kapsamlı ve detaylı olarak bulunabilir. Bkz. Alp Eren Topal, "From Decline to Progress: Ottoman Concepts of Reform 1600-1876" (Yayımlanmamış doktora tezi, Bilkent Üniversitesi 2017).

¹⁸ Bu meseleyi özellikle ilginç kılan bir nokta Hoca Sadık Efendi'nin *Tanzir-i Telemak*'ın yazarı olmasıdır. O yıllarda tercüme edilmiş Fenelon'un *Telemak* serine bir nazire olarak kaleme alınan ve saltanatın tamamen ortadan kaldırılıp bir nevi Müslüman cumhuriyeti kurulmasını öngören bu metnin yazarı bir süre tespit edilememiştir. Daha sonra Mehmet Kaplan araştırmaları sonucu Hoca Sadık Efendi'ye ulaşılmıştır. Kaplan'a göre Sadık Efendi'nin Namık Kemal'in yazılarından etkilendiği açıktır. Bkz. Mehmet Kaplan, "Tanzir-i Telemak," *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 3:1-2 (Kasım 1948): 1-20 ve "Tanzir-i Telemak," *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 6 (1954): 71-82.

¹⁵ Gazetede yazıların tam bir dökümü için bkz. Bilgegil, *Yeni Osmanlılar*, 138-190.

¹⁶ Gazetenin tüm sayıları için bkz. Şükran Oğuz, "Tanzimat Döneminde Mizah ve Diyojen Gazetesi" (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi 1998).

Şura-yı Devlet'in faaliyetlerini denetlemelidir. Babıâli'nin dizginsiz iktidarını kontrol altına almak ve sultana da halkın hizmetkârı olarak mesuliyetlerini hatırlatmak ancak böyle mümkün olabilecektir. Özellikle *Hürriyet*'te sekiz parça olarak neşredilen "Usul-i meşverete dair mektuplar"ında Kemal isimsiz bir "mu'terize" cevaben böyle bir düzenin müdafaasını yapar ve dünya üzerindeki diğer mevcut meşrutî düzenleri de örnek göstererek Osmanlı'ya uygun bir rejim tasarlar. Bu rejime temel olacak anayasa da şeriatı istinaden derlenecek bir *nizam-ı esasidir*.

Bu tasarılarında Yeni Osmanlılar'ın Batılı düşünürler ve sistemlerden ilham aldıkları açıktır. Rousseau, Montesquieu ve Emerich de Vattel gibi düşünürlerin hukuk ve siyaset üzerine yazıları *Hürriyet*'te nadiren de olsa zikredilir. Yeni Osmanlılar *usul-i meşveret*'in savunusunda bu kaynakları zikrettikleri kadar hatta çok daha sık Osmanlı ve İslam düşüncesinin klasik kaynaklarını gündeme getirirler. Bunların arasında Kur'an ayetleri, hadis-i şerifler, Hafız ve Sadi Şirazi'nin manzum eserleri ve usul-i fıkha dair eserler en başta gelir. Lakin bu, Yeni Osmanlılar'ın düşüncesinde belirleyici olanın salt Batı düşüncesi olduğu yahut onların basitçe Batı ve İslam düşüncesi arasında düz çizgilerle özdeşlik kurduğu şeklinde anlaşılmalıdır. Özellikle "Batılılaşma" dönemi düşünce tarihçiliğinde, yöntem ve kavramlar üzerine yeterince düşünmeme kaynaklı yapılan hatalardan birisi de İslam ve Batı düşünce geleneklerini birbirinden tamamen ayrı, kendilerine has kurallar çerçevesinde işleyen, durağan, sınırları çizilmiş tekil bütünlükler olarak ele almaktır.¹⁹ Böyle bir varsayımla hareket ettiğimizde "Batı" ve "İslam" düşüncesi arasında kurulan herhangi bir özdeşlik yahut örtüşme bugünden bakan bizlere zorlama ve araçsallaştırma içeriyormuş gibi görünecektir.²⁰ Halbuki Osmanlı ve Avrupa arasındaki fikri alışveriş çok daha incelikle sorunsallaştırılması gereken karmaşık ve söyleşimsel (*dialogic*) bir süreçtir.²¹ İslam düşünce geleneğinin kaynaklarıyla beslenmiş ve fikri formasyonlarını İslam kanon ve lüğatinin belirlediği Yeni Osmanlılar, Batı düşünce ve düzeni ile karşılaştıklarında kendi geleneklerini de yeniden anlamlandırır. Hep belli bir şekilde okunmuş kanonik eserler artık farklı şeyler söylemeye, bağrularındaki farklı potansiyel yorumları onlara ifşa etmeye başlar. İslam düşüncesinden süzdükleri bu yeni bilinç hali içinde hem tekrar Batı'ya hem de kendi tarihlerine yeni gözlemlerle bakarlar.

Bu şekilde tanımladığımız etkileşimin en açık örneği Yeni Osmanlılar'ın İslam ve Osmanlı tarihini yeniden yorumlamalarıdır. Hem Namık Kemal hem de Ali Suavi dört halife dönemini mükemmel bir cumhuriyet ve demokrasi örneği olarak değerlendirirken, Kemal ve Ziya Paşa Yeniçeriliğin ilgasından önceki Osmanlı rejimini bir tür meşrutî yönetim örneği olarak okurlar. Bu okumaya göre Yeniçeri ve ulema ittifakı 19. yüzyıla kadar sarayın iktidarı tekeline alma çabalarına karşı bir muvazene unsuru olarak işlemiştir. Özellikle Ziya Paşa'nın Osmanlı siyasi tarihinin

kritiğini yaptığı *Hatıra* serisinde bu denge enine boyuna tartışılır. Tabii ki Yeni Osmanlılar bu okuma çerçevesinde Yeniçerileri romantize etmezler, bilakis Yeniçeri Ocağının aşırılıklarının gayet farkındadırlar. Onlar için modernite öncesi Osmanlı siyasi rejimi Yeniçeriler ve saray arasındaki bu gitmeli gelmeli sürecin bir şekilde dengede tuttuğu zımni de olsa meşrutî bir monarşidir. Nitekim Şerif Mardin de tam da bu noktadan hareketle ve Yeni Osmanlılar'dan aldığı ilhamla erken modern Osmanlı siyasetinin "zımni bir sözleşme" (*tacit contract*) temelinde işlediğini öne sürmüştür.²² II. Mahmut'un Yeniçeriliği ilgası bir açıdan hayırlı olmuşsa da öbür taraftan tebaayı iktidar karşısında çırpıplak bırakmıştır. Kemal bu durumu "Vâkıa bir vakit idarenin her zulmüne tahammül olundu, lakin halkın asab-ı asabiyetine o zaafi getiren bir illet idi ki binlerce Yeniçeri ecdâmının İstanbul Haliç'inde çürüyüşünden hâsıl olmuştu" satırlarıyla tasvir eder. Yeni Osmanlılar artık siyaseti salt sultanın icra yetkisi olarak gören bir kavramsal çerçevenin dışına çıkmışlar ve kendi tarihlerine içkin diyalektik süreçlerin bir nebze de olsa farkına varmışlardır.

Yeni Osmanlılar tüm argümanlarını dayandırdıkları ve kurulacak düzenin temeli olarak gördükleri "şeriat" günümüzde ona yüklediğimiz İslam hukukundan daha geniş ve soyut bir anlamda kullanırlar. Onlar için şeriat İslam'ın öngördüğü genel ahlaki ve siyasi prensiplerin bütünüdür; nakli, geleneksel ilimlerin ve akli bilimlerin bir birleşimidir. Kemal'in sık sık tekrarladığı üzere usul-i meşveret, hukuk-ı beşer, müsâvât, hakk-ı iştirak hep hem *aklen* hem *naklen* zaruri prensiplerdir. Özetle Yeni Osmanlılar, İslam'ın vaz ettiği ahlak ile kendi çağlarındaki aklın ürettiği belli prensipler arasında bir çatışma görmezler. Bu demek değildir ki onlar Batıyı olduğu gibi tüm veçheleriyle kabul ediyorlardı, bilakis Avrupa'nın sorunlu gördükleri pratiklerini gayet teklifsiz bir şekilde eleştiriyorlar ve benimseyecekleri taraflar konusunda da oldukça seçici davranıyorlardı. Bu seçicilik de yine Osmanlı toplumunun ihtiyaçlarına dair tespitleri ve İslam'ın temel nasları ekseninde işlemektedir.

Hem bu seçiciliğe hem de akıl ve nakil özdeşleşmesine izin veren şey ise yine yukarıda zikrettiğimiz İslam'ın, geçmişten gelen somut pratiklerden ibaret bir gelenek değil, bunların arkasında yatan soyut ahlaki ve akidevi prensipler olarak kavranmasıdır. Yeni Osmanlılar *Hürriyet*'te öne sürdükleri bu meşrutî düzen ile kendinden önceki Osmanlı düşüncesine kıyasla ciddi bir kırılma yaratırken, tam da İslam'ın ve şeriatın soyut kavramsallaştırmasında kendilerinden önceki ıslahatçı neslin mirasını devralırlar. Zira Nizam-ı Cedid dönemi ıslahat tartışmalarından *Gülhane Hatt-ı Hümayunu*'na kadar geçen sürede kademe kademe belli başlı bürokratların dilinde İslam'ın ve şeriatın bu tür bir kavranışının rüşvet, adam kayırmacılık, tembellik, atalet, iktidar hırsı, zulüm ve lüks ve rahata düşkünlük gibi kurumsallaşmış pratiklerin eleştirisinde kullanıldığını görürüz. Tabii ki İslam üzerinden sosyal ve siyasi eleştiri yapmak bu döneme has bir şey değildir, ama çalışkanlık, üretkenlik, devlete itaat, disiplin, istikrar, tasarruf gibi değerlerle özdeşleştirilen ve fıkhn ötesinde tartışılan İslam

19 Bu konudaki görüşlerimi Ziya Gökalp'in düşüncesi üzerinden daha etraflıca tartıştığım bir makale için bkz. Alp Eren Topal, "Against Influence: Ziya Gökalp in Context and Tradition," *Journal of Islamic Studies* 28:3 (2017): 283-310.

20 Gustave von Grunbaum bu özdeşlik kurma sürecini *orthogenesis* kavramıyla açıklar. Bkz. Gustave von Grunbaum, *Modern Islam: The Search for Cultural Identity* (New York: Vintage Books, 1964): 19-40.

21 Benzer bir yaklaşım için bkz. Çiçek, *The Young Ottomans*, 18.

22 Şerif Mardin, "Freedom in an Ottoman Perspective," *State, Democracy and the Military: Turkey in the 1980s* içinde. Haz. Metin Heper and Ahmet Evin (Berlin, New York: W. de Gruyter, 1988), 23-35. Benzer okumaları İdris Küçükömer'in yazılarında ve yakınlarında Baki Tezcan'ın çalışmalarında da görmek mümkün.

ve şeriat kavramları (kökenleri 17. yüzyıl'a kadar takip edilebilirse de) bu dönemde bürokratik dile iyice hâkim olur. İslam'ın böylece soyut bir prensipler bütünü olarak kavranışı bir yandan Osmanlı *ancien regime*'ini eleştirmeyi mümkün kılarken bir yandan da Avrupa'da mevcut teknik ve pratiklerden bu prensiplere uygun düşenlerin ithalini meşrulaştırmaya izin verir. Osmanlı'nın sorunu şeriattan sapmış olmaktır ve çözüm İslam'ın ihyasında, yani *tecdiddedir*. Tecdid ise bid'atleri ayıklarken "hayırlı" yeniliklere de kapı aralar. Nitekim, *Gülhane Hattına* hâkim olan dil de budur: "mücerred din ü devlet ve mülk ü milleti ihya" için "usul-i atıkayı bütün bütün tağyir ve tecdid."

Yeni Osmanlılar da özünde Tanzimat Fermanının hakkıyla icrasından çok başka bir şey talep etmezler. Ama onları önceki nesilden ayıran şey İslam'a referansla sadece askeri, idari ve ekonomik pratikleri değil, farklı bir siyasi rejimi talep etmeleridir. Aklın ve naklin örtüşmesi Yeni Osmanlılar da en ileri derecesine varır. Tabii ki böyle bir gelenek anlayışının döneme tümüyle hâkim olduğunu söyleyemeyiz. Cevdet Paşa gibi figürlerde daha somut, korunması ve sınırlarının belirlenmesi gereken bir gelenek anlayışı görürüz. Ama böyle bir gelenek kavrayışı da hızla dönüşmekte olan bir dünyada devamlı istisna hallerinin yaratılarak "geleneğin" altının oyulmasına yol açar. Tanpınar'ın tespitiyle Cevdet Paşa'nın hayatına ve eserine hâkim olan ikiliğin kaynağı da tam buradadır: Bir yandan geleneği muhafaza çabası, bir yandan da yeniliğin ihtiyacını teslim etme arasında kalıp maslahatın esiri olmak.²³ Günümüzde de hâkim olan bu tür daha donuk ama bir yandan da gayet moderniteye içkin bir gelenek anlayışının da aslında bu dönemde şekillenmeye başladığı kanaatindeyim. Yeni Osmanlılar ise en azından *Hürriyet*'te öne sürdükleri programlarında bunun aksine bir tavırla İslam ile modern siyaset arasında tam bir özdeşlik arayışına girerler.

Hürriyet'teki makalelerin yazarlığı meselesi

Birkaçı hariç *Hürriyet*'teki makalelerin ve mektupların tamamının imzasız olması, bu makaleleri kimin yazdığı sorununu beraberinde getirmiş ve Yeni Osmanlılar üzerine yapılan çalışmalarda bu sorun tekrar tekrar ele alınmıştır. İlk olarak İhsan Sungu, Kemal ve Ziya Beylerin üsluplarındaki farklılıklardan ve ele aldıkları konulardan hareketle makalelerin kimin tarafından yazıldığının anlaşılacağına dikkat çekmiştir. Gerçekten de Tanpınar'ın da vurguladığı gibi, nispeten da sade bir üslupla daha soyut ve kavramsal konuları ele alan Kemal'in aksine Ziya Paşa'nın yazılarının alamet-i farikası devlet memuriyetinde geçirdiği senelerin etkisini ifşa eden, kalemienin inşa üslubuna daha yakın, uzun, ağdalı, müselnel ve kafiyeli cümleleridir.²⁴ Arapça ve Farsça lügat ve terkipleri çok daha sıklıkla kullanarak halkın idarenin zulmünden çektiklerini ve Osmanlı idaresinin sorunlarını somut bir şekilde tasvir eder. Kemal ise çok daha sade bir üslupla daha kısa cümleler kullanır ve şahıslar ve somut olaylardansa temel kavramları ve genel meseleleri polemikçi bir üslupla tartışmaya çaba sarf eder. Mehmet Kaplan üslup ve tema farklılığını kabul etmekle beraber, salt bunlara dayanarak makaleleri kimin yazdığını belirlemenin sorunlu olacağına dikkat çeker ve bazı

makalelerin yazarlığını tespit ederken Sungu'dan ayrılır.²⁵ Kaplan daha titiz bir okumayla, Kemal'in *Hürriyet* öncesi ve sonrasındaki makalelerinden ve *Hürriyet*'teki makalelerde yer alan çapraz atıflardan hareketle yeni bir liste sunar. Mevzuyu karmaşıktır bir sorun da hem Kemal'in hem Ziya Paşa'nın şahsi mektuplarında birbirlerinin *Hürriyet*'teki yazılarını tashih ettiklerini ifade etmiş olmalarıdır.

Bizim görebildiğimiz kadarıyla da Kemal ile Ziya Paşa'nın yazılarını ayırmakta kullanılabilecek önemli bir kıstas Ziya'nın bir süre şahsi hizmetinde bulunduğu Sultan Abdülaziz'e karşı gayet açık olan hürmetidir. Mesela 55. sayıdaki "Tuz inhisârı" makalesinde tuz vergisinin halka verdiği eziyetlerin Sultan Abdülaziz'in saltanatını lekelemesinden duyduğu hüznü dile getirir. Kemal'in ise Abdülaziz ile kişisel bir bağı yoktur ve onun için Sultan sadece ümmetin bey'atını almış ve tahta oturmuş bir insanoğludur; Ziya Paşa'nın *Rüya*'sında ve *Arzuhal*'inde²⁶ görülen o, sesini Abdülaziz'e duyurma gayretini Kemal'in yazılarında göremeyiz. Benzer şekilde hem Kemal hem de Ziya, Âli ve Fuad Paşalara karşı öfke dolu olsalar da Ziya bu öfkeyi kaleme almakta Kemal'e göre çok daha cevvaldir ve bu öfkesi ona meşhur hicviyesi *Zafername*'yi yazdıracaktır.²⁷

Bunların ötesinde mektupların haricindeki temel makaleleri kimin yazdığına dair başka ipuçları da mevcuttur. Mesela 11. sayıda yayımlanan meşhur "Şiir ve İnşa" makalesinin ve dokuz parça halinde tefrika edilen *Hatıra-yı Ülä* ve *Hatıra-yı Sâni* başlıklı muhtasar Osmanlı tarihi niteliğindeki makalelerin Ziya Paşa'ya ait olduğu bilinmektedir. II. Meşrutiyet döneminde Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem'in derlediği ve Ebuzziya Matbaası'nda *Külliyat-ı Kemal* serisinin parçası olarak basılan *Makalât-ı Siyasiye ve Edebiye*'ye dahil edilmiş makalelerin bazıları da yine *Hürriyet*'te yayımlanmış makaleler olduğundan bunların da Kemal'e ait olduğu anlaşılmaktadır. 63. sayıdan sonra Kemal'in gazete ile ilişkisini kesip, gazetenin tüm yükünü Ziya Paşa'nın üstlenmiş olması 64. sayıdan itibaren yayınlanan makalelerin nerdeyse tamamının onun tarafından yazıldığına dair pek şüphe bırakmaz. Ali Suavi'nin farklı vesilelerle *Hürriyet*'te neşredilen makalelerinin ise hepsi kendi imzasını taşır.

Gazeteye İstanbul, İzmir, Girit ve sair yerlerden yazılan mektupların en azından bir kısmını Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın kendilerinin yazdığı bilinmektedir. Bu mektupların büyük çoğunluğu imzasız olsa da bir kısmının gerçekten okuyucular tarafından yazıldığına ya da en azından Yeni Osmanlılar'ın takipçileri tarafından yazılmış mektuplarla gelen haberlere dayanarak Kemal veya Ziya tarafından kaleme alındığına dair alametler mevcut.²⁸ Zira Yeni Osmanlılar Avrupa gazeteleri ve İstanbul'dan gelen gazeteler sayesinde İstanbul ve Osmanlı coğrafyasındaki birçok gelişmeyi yakından takip edebiliyorlarsa da aktardıkları bazı olay ve dedikoduların detayları ancak meselelere içerden şahit olmuş kişiler tarafından bilinebilecek şeyler. Sarıyerli Hoca Sadık Efendi'nin davasına dair aktarılanlar buna bir örnek. Bunların haricinde 23. sayıda "Fetanetine itimat ettiğimiz bir zattan" başlığıyla İstanbul'dan gelen Sad ve

²⁵ Kaplan, *Namık Kemal*, 73-78.

²⁶ Bkz. EK 3.

²⁷ Tanpınar, 302

²⁸ Sungu, 789.

²³ Tanpınar, 158.

²⁴ Tanpınar, 303-306.

Sin harfleriyle imzalanmış mektup ve 59. sayıda yayımlanan alfabe değişikliğine dair Farsça mektup da Yeni Osmanlılar'ın okuyuculardan yer yer gerçekten mektup aldıklarını gösteriyor.

Biz de *Hürriyet*'i yayına hazırlarken daha önce yapılmış çalışmalara ve kendi gözlemlerimize dayanarak elimizden geldiğince belli makaleleri kimin yazdığını tespitine çalıştık ve bu tespitimizi neye dayanarak yaptığımızı dipnotlarla belirttik. Lakin her halükârda bu tespitlerin bazılarının diğerlerine göre daha zayıf olduğunu ve atıfta bulunurken bunun dikkate alınması gerektiğini not düşelim.

Yeni Osmanlılar ve Türkiye'de Düşünce Tarihçiliği

Yeni Osmanlılar hareketine dair literatürün zaman içindeki seyrini takip etmek hem Türkiye'de düşünce tarihçiliğinin seyri hem de Yeni Osmanlılar'ın zaman içinde değişen imajı adına öğretici bir çaba olacaktır. Mithat Cemal Kuntay'ın Namık Kemal'den kalan evrakı derlediği,²⁹ Kemal'in oğlu Ali Ekrem Bolayır'ın babasının hayatı ve eserlerini konu alan ve İbnülemin Mahmut Kemal'in genel itibarıyla dönemi ve edebiyatını ele alan kapsamlı çalışmaları Yeni Osmanlılar'ın mirasını muhafaza ve aktarma noktasında ziyadesiyle önemli çabalar ve uzun süre akademik çalışmalar için temel kaynak olma niteliğini korumuşlardır. Yeni Osmanlılar'a sistematik akademik ilgi ise 1940'ta Tanzimatın 100. yılı münasebetiyle yayımlanan meşhur derleme ve İhsan Sungu'nun bu derlemedeki "Yeni Osmanlılar ve Tanzimat" makalesiyle başlar.³⁰ Hemen ardından da Tanpınar'ın, tüm şarkiyatçı rengine rağmen (belki de bu yüzden) Türkçe'de hala aşılamamış *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* gelir. Edebiyat tarihinin çok ötesinde kapsamlı bir zihniyet tarihi olan bu çalışmanın neredeyse üçte birini Yeni Osmanlılar'a ayırır Tanpınar. Yeni edebiyatın teşekkülüne katkılarını kıyasla siyasi düşüncelerini tahlile çok az yer ayırsa da Tanpınar'ın Yeni Osmanlılar'ın edebi ve kamusal kişiliklerine dair tespit ve tahlilleri ufuk açıcudur. Uzun 19. yüzyılın atmosferini bizzat teneffüs etmiş olan Tanpınar, Yeni Osmanlılar'ın sancılarını, çelişkilerini ve emellerini bir psikolog maharetiyle önümüze sererken bir yandan da onları eski ile yeni, kadim ve cedid arasındaki ikiliğe sıkıştırır. Terakki ve yenilik vurgusuyla döneminin kaygılarını yansıtan Tanpınar bu arada kalmışlık vurgusuyla aslında bir yerde kendi çelişkilerini de yansıtmıştır Yeni Osmanlılar'a.

Tanpınar'ın açtığı yoldan giden öğrencileri özellikle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi çevresinde 1970'lere kadar 19. yüzyıl edebiyat tarihi üzerine gayet titiz ve kapsamlı çalışmalar ürettiler. Mehmet Kaplan'ın Tanpınar gözetiminde yazdığı Namık Kemal üzerine doktora tezi³¹ ve ardından meslektaşlarıyla beraber 19. yüzyıl düşüncesi üzerine antolojik çalışmaları,³² Fevziye Abdullah Tansel'in dört ciltte derlediği Namık Kemal'in mektupları,³³ yine Akün'ün Tansel'e bir şerh düşme bâbında kaleme aldığı Namık Kemal'in mektupları çalışması,³⁴ Kaya Bilgegil'in Yeni Osmanlılar'ın Avrupa'daki faaliyet ve yayınlarına dair alabildiğine titiz ve malzeme yönünden zengin

eserleri³⁵ bu dönemde Yeni Osmanlılar'a duyulan ilginin boyutunu göstermek adına önemlidir. Diğer taraftan da bu ilginin neredeyse tamamen edebiyat tarihçilerinin soru ve yaklaşımlarını yansıtan ve siyasi düşünce boyutunu büyük oranda göz ardı eden bir niteliği olduğunu da not düşmek gerek.

O dönemde bu yaklaşımın tek istisnası ise merhum Şerif Mardin'in 1950'lerde Stanford Üniversitesi'nde tamamladığı ve 1962'de Princeton Üniversitesi Yayınları'na *Genesis of Young Ottoman Thought* başlığıyla basılan doktora çalışmasıdır ki 1996'ya kadar Türkçe'ye tercüme edilmemiştir. Mardin bu çalışmasında dönemin çok ötesinde bir derinlikle Yeni Osmanlı düşüncesini hem dönemin sosyal ve siyasi bağlamına oturtmuş hem de bu düşüncenin İslam ve Osmanlı geleneğindeki kaynakları üzerine kafa yormuştur. Mardin'in erişebildiği birincil kaynakların sınırlılığı düşünüldüğünde eserin başarısı daha da netlik kazanır. Üzücü olan ise Mardin'in çalışmasının Yeni Osmanlılar üzerine yeni ve daha kapsamlı çalışmaları tetikleyememiş olmasıdır. *Genesis* ile aynı yıl basılan ve benzer şekilde Arap dünyasında düşüncenin modernleşmesini konu alan Albert Hourani'nin *Arabic Thought in the Liberal Age* eseri, ardından hâlâ süren bir tartışma başlatmış ve *Nahdâ* üzerine düzinelere çalışmaya başlangıç noktası sunmuşken Mardin'in eserinin bu derece akissiz kalması ve hâlâ daha Yeni Osmanlılar üzerine temel referans kaynağı olması düşündürücüdür.³⁶

Bunun sebeplerinden biri, şüphesiz, Osmanlı düşünce tarihinin hem dil engeli hem de Osmanlı edebiyatının büyük oranda taklit ve şerhlerden ibaret olduğuna dair klişeleşmiş varsayımlar sebebiyle İslam düşüncesi tarihçiliğinin kıyılarında kalmasıdır. Öte yandan Türkiye'deki siyasi düşünce tarihçiliğinin yöntem ve refleksivite zafiyeti ve kendi mesele ve problemlerini belirler özerk bir alan haline gelememesi de Osmanlı-Türk düşünce tarihinin uluslararası akademik tartışmaların taşrasında kalışında etkili olmuştur. Bu taşralaşmışlık halini besleyen şeylerden biri de Osmanlı düşüncesinden temel Batı dillerine tercüme yok denecek kadar az olmasıdır. Halihazırda 19. yüzyıl Osmanlı edebiyatından İngilizceye çevirilmiş tek metin, Namık Kemal ve Ali Suavi'nin antolojilerde yer alan bir iki makalesini³⁷ saymazsak, Ahmed Midhat Efendi'nin iki sene önce Syracuse Üniversitesi Yayınları tarafından yayımlanan *Felâh-ı Bey ile Rakım Efendi*'sidir.³⁸

90'lardan sonra siyasi düşünce tarihçiliğine artan bir ilgi görsek de bu ilgi Yeni Osmanlılar'dan ziyade halefleri olarak bilinen ve yer yer kendileriyle karıştırılan Jön Türklere ve 1908 sonrası düşüncesine yöneliktir. Hem Şükrü Hanioglu'nun kaynak yönünden ziyadesiyle zengin ve çığır açıcı çalışmaları, İletişim Yayınları'nın hazırladığı *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Serisi*, İsmail Kara'nın geç Osmanlı İslamcılığı üzerine birbirini ardına yayımladığı çalışmaları 1890

35 Bilgegil, *Yeni Osmanlılar ve Bilgegil, Ziya Paşa*.

36 Bkz. Albert Hourani, *Çağdaş Arap Düşüncesi* (İstanbul: İnsan Yayınları).

37 Kemal'in "Ve şâvirhüm fil-emr" ve Ali Suavi'nin "Demokrasi, Hükümet-i Hal, Müsavat" makaleleri Charles Kurzman haz., *Modernist Islam 1840-1940: A Sourcebook* (Oxford UP, 2002): 138-48 içinde bulunabilir.

38 Bu vesileyle 19. yüzyıl Osmanlı siyasi düşüncesinden seçme metinlerin İngilizce tercümesini içeren bir derlemeyi Einar Wigen ve Madeleine Effenbein ile birlikte hazırlamaya başladığımızı da not düşmek isterim. Keçecizade İzzet Molla, Sadık Rifat Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi, Ziya Paşa ve Teodor Kasap'ın metinlerini içerecek bu derlemeyi önümüzdeki iki sene içerisinde yayımlanmış görmeyi umut ediyoruz.

29 Mithat Cemal Kuntay, *Namık Kemal* (İstanbul: İş Bankası, 2010).

30 Sungu, "Tanzimat ve Yeni Osmanlılar."

31 Kaplan, *Namık Kemal*.

32 Mehmet Kaplan, İnci Enginün ve Birol Emil haz. *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi I-II 1839-1876* (İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi, 1974, 1993).

33 Fevziye Abdullah Tansel, *Namık Kemal'in Mektupları I-IV* (Ankara: TTK, 1967, 1969, 1973, 1986).

34 Ömer Faruk Akün, *Namık Kemal'in Mektupları* (İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi, 1972).

sonrası siyasi düşüncesine dair alanı alabildiğine genişletirken Yeni Osmanlılar bundan nasibini pek alamaz. Yeni Osmanlılar da, 1908 sonrası İslamcılığı da ancak 1990larda yükselen siyasi İslam'ın yarattığı yankılarda bir derece ses bulur. Yine bu dönemde de edebiyat tarihçiliği zaviyesinden Metin Kayahan Özgül'ün Abdülaziz dönemi edebiyatına dair alabildiğine titiz çalışmaları Yeni Osmanlılar ve o zamana kadar bir derece ihmal edilmiş Hersekli Arif Hikmet, Münif Paşa, Leskofçalı Galip ve Yenişehirli Avni gibi çağdaşları üzerine eserlerini zikretmeliyiz.

90'lar ve 2000lerde yükselişe geçen Amerika merkezli Osmanlı tarihçiliği Osmanlı düşünce tarihçiliğine dair standart belirleyici kalitede çalışmalar üretmiş olsa da bunlar yine klasik ve erken modern dönem odaklı kalmış ve 19. yüzyıl düşüncesinde kayda değer bir çalışma pek görülememiştir. Yerel de ise İsmail Kara ve öğrencilerinin çabasıyla Dergah Yayınları döneme dair birincil kaynakların neşrine ciddi anlamda önyak oldu. Özellikle Nergiz Aydoğdu'nun derlediği Namık Kemal'in İbret gazetesindeki makaleleri Yeni Osmanlılar'ın siyasi yazılarının gün yüzüne çıkmasında kilit rol oynadı. Aslında bir toplu eserler çalışmasının ilk adımı olarak düşünülmüş bu projenin devamı gelmemiş olsa da 2010'dan itibaren 19. yüzyıl düşüncesinde kıpırdanmalar görmekteyiz. Bedri Gencer'in modernleşme döneminde Mısır ve Osmanlı düşüncesini karşılaştırdığı devasa İslam'da Modernleşmesi ve Nazan Çiçek'in Yeni Osmanlılar'ı Girit İsyanı ve Şark sorununun uluslararası bağlamında ele aldığı *The Young Ottomans: Turkish Critics of the Eastern Question* kitabı bu son dönemin en göze çarpan çalışmaları olarak zikredilmeli. Yukarıda da zikrettiğimiz Burak Onaran'ın bu sene yayımlanan ve Kuleli ve Meslek vakalarını konu alan çalışması ise hem dönemin siyasi olaylarına dair daha önce gün yüzüne çıkmamış belgeleri ortaya çıkarmış hem de dönemin

Yeni edebiyat diye adlandırageldiğimiz Tanzimat ve sonrasına ait Osmanlı Türkçesi ile yazılmış eserlerin yazıçevirisinde takip edilecek usul sorunu bu alanda çalışanların ziyadesiyle farkında olduğu bir mesele. Lakin maalesef ne henüz üzerinde ittifak edilebilecek bir standart geliştirilebildi ne de geliştirilmesi mümkün görünüyor.

Daha ziyade edebiyat tarihçilerinin tercih ettiği, Farsça ve Arapça lügatin ağırlıkta olduğu manzum eserlerin yazıçevirisinde kullanılan ve her harfin diakritiklerle gösterildiği transliterasyon alfabesi hâliyle nesirde tercih edilmiyor. *Tarih Vesikaları* dergisinden beri kullanılagelen ve tarihçilerin ekserinin tercih ettiği, sadece ayn ve hemzelerin ve uzun seslilerin gösterildiği transkripsiyon usulü ise önceki yüzyıllar için elverişli olsa da nesirde üslubun ve lügatin günümüze her zamankinden fazla yaklaştığı 19. yüzyıl için fazla kaçıyor. Günümüzde de kullandığımız kelimeleri transkripsiyon yöntemiyle yazmak hem metni gereksiz kalabalıklaştırıyor hem de

muhalefetini oldukça titiz bir çalışmayla siyasi ve sosyal bağlamına oturtmuştur.

Bunların haricinde son yıllarda Yeni Osmanlılar üzerine Türkiye dışında da çalışmalar görülmeye başladı. 2012'de Aaron Johnson'ın Ali Suavi üzerine hazırladığı doktora tezi,³⁹ Christiane Czygan'ın *Hürriyet*'i filolojik incelemeye tâbi tuttuğu ve maalesef Almanca yayımlanan doktora tezi⁴⁰ üstüne Madeleine Elfenbein'in geçtiğimiz sene tamamladığı ve Yeni Osmanlılar'ı küresel entelektüel tarih bağlamında ele aldığı doktora tezi⁴¹ bunlar arasında en göze çarpanları.

Hürriyet'in bu neşri ile birlikte Yeni Osmanlılar külliyyatının önemli bir parçası daha tamamlanmış oluyor. Lakin Yeni Osmanlılar düşüncesi üzerine yazılmayı bekleyen daha çok şey var. Yeni Osmanlılar Cemiyeti mensuplarının güncellenmiş ve ayrıntılı biyografileri, Yeni Osmanlı düşüncesinin hem İslam geleneğindeki hem de Avrupa'daki kaynakları ve eserlerinin sonraki nesillere etkileri üstüne titiz çalışmalar ve özellikle de düşüncelerinin dönemin Arap düşüncesi ile mukayeseli analizler ciddi anlamda ihtiyaç duyduğumuz araştırmalar. Bunların ötesinde Yeni Osmanlı düşüncesinin uluslararası planda tanınması için özellikle İngilizceye tercüme faaliyetleri elzem. Çalışmamızın bu yöndeki gayretleri tetikleyici ve teşvik edici bir işlevi olacağını umut ediyoruz.

39 Aaron Johnson, "A Revolutionary Young Ottoman: Ali Suavi (1839-1878)" (Yayımlanmamış doktora tezi, McGill University 2012).

40 Christiane Czygan, *Zur Ordnung der Staates: Jungosmanische Intellektuelle und ihre Konzepte in der Zeitung Hürriyet (1868-1870)* (Schwarz, 2012).

41 Madeleine Elfenbein, "No Empire for Old Men: The Young Ottomans and the World 1856-1878" (Yayımlanmamış doktora tezi, University of Chicago 2017).

Neşre ve yazıçeviriye dair birkaç not

amatör okuyucuyu yabancılaştırma riski taşıyor.

Bu noktada son yıllarda, günümüzde de kullanılan kelimelerin güncel şekliyle yazıldığı ve artık dolaşımdan kalkmış kelimelerin ise doğru okunabilmesi amacıyla transkripsiyon alfabesiyle yazıldığı bir orta yol tutmak tercih ediliyor ve biz de bu yolu tercih ettik.¹ Ama tabiatıyla böyle bir ortayol yazıçeviriye hazırlayan kişinin her kelime için ayrıca tasarrufta bulunmasını gerektiriyor ve asgari de olsa bir keyfilik içeriyor. Uzman araştırmacıdan amatör ilgiliye geniş bir okuyucu kitlesini hesaba katarak, hangi kelimelerin hâlâ güncel olduğu

ve kimin hangi kelimeyi tanıyacağı üzerine düşünmek bir yana, elinizdeki çalışma gibi çok geniş eserlerde bir yandan da her kelimenin kaydını tutarak varyasyonu ve keyfiliği mümkün olduğunca asgariye indirmeye

1 Bu tür yaklaşımlara örnek olarak bkz: Namık Kemal, *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri*, haz. Nergiz Aydoğdu ve İsmail Kara (İstanbul: Dergah Yayınları, 2005) ve Namık Kemal, *Makalât-ı Siyasiye ve Edebiye*, haz. Erdoğan Kul (Ankara: Birleşik Yayıncılık, 2014).

çabalamak gerekiyor. Buna özel isimlerin yazımındaki sorunlar ve imla ve noktalamanın sıfırdan eklenmesi gerektiği de dahil edilince, mükemmelliğin ve mutlak bir standardın açıkça imkansız olduğunu bir noktada kabullenmek şart.

Okuyucuya rehber olmak adına eserin neşrinde tuttuğumuz yolu madde madde özetlemeyi uygun görüyoruz:

1. Özel isimleri günümüzdeki haliyle değil de eski harflerle yazıldığı gibi aktarmayı tercih ettik. Reşit Paşa yerine Reşid Paşa, Rüştü Paşa yerine Rüşdü Paşa, Mithat Paşa yerine Midhat Paşa gibi.
2. Yabancı isimleri kendi dillerindeki yazılışlarıyla sunmayı tercih ettik. Hanri Bulver yerine Henri Bulwer, Mösyö Bure yerine Mösyö Bourée, Hırş yerine Hirsch gibi. Yunanca ve Rusça isimleri ise kendi alfabelerinde yazmak makul olmayacağından okudukları gibi yazmayı tercih ettik.
3. Mürekkep dağıldığı, baskıda soluk çıktığı ve orjinalinde sehven yanlış yazıldığı için veya özellikle son 12 nüshada el yazısının giriftliği sebebiyle okuyamadığımız kelimeleri köşeli parantez içinde üç nokta [...] ile kaydettik. Sehven yanlış ya da eksik yazıldığını anladığımız veya başka bir sebeple okuyamadığımız ama doğrusunu tahmin edebildiğimiz kelimeleri köşeli parantez içinde sunduk. Lakin çekim ve yapım eklerinin veya basitçe bir harfin eksik yazıldığı kelimelere yaptığımız müdahaleleri ayrıca belirtmeye gerek görmedik.
4. *Hürriyet*'in aslında makalelerin hepsine başlık konulmamış. Ama 50. nüshanın sonuna el yazısıyla eklenmiş basit fihristte başlıksız makaleler de -ya Kemal ya da Ziya Paşa tarafından- başlıklandırıldığından ilk 50 sayı için bu fihristi temel alarak tüm makalelere başlık ekledik. Bu şekilde sonradan eklediğimiz başlıkları yine köşeli parantez içinde gösterdik. Sonraki 50 sayı içinse yine bu fihristteki üslubu taklit ederek başlıksız makalelere kendimiz başlık ekledik ve bunları da yine köşeli parantez içinde sunduk.
5. Birkaç istisna hariç Arapça ve Farsça ifade, cümle ve beyitleri basit bir transkripsiyonla verip dipnotta kabaca anlamını ve tespit edebildiysek kaynağını paylaştık.
6. Yukarda da tartıştığımız üzere hem mevcut çalışmalara hem de kendi tahminlerimize dayanarak yazarını tespit ettiğimiz makalelerin sonuna köşeli parantez içerisinde öngörülen yazarın adını ekledik ve makalenin başlığına iliştiirdiğimiz bir dipnotla bu isnadımızı neye dayanarak yaptığımızı izah ettik.
7. Belirli sayılarda harfi harfine tekrar eden ilanları sadece ilk geçtikleri sayıda olduğu gibi alıp sonraki sayılarda dipnot ile kaydettik.
8. Eserin sonuna *Hürriyet*'in hikayesi ile doğrudan

alakalı dört adet kısa eserin yazıçevirisini ekledik. Bunlardan birincisi Mustafa Fazıl Paşa'nın 1867 başlarında Abdülaziz'e sunduğu ve ilk olarak Avrupa'da Fransızca kaleme alınan mektubun İstanbul'da basılan Türkçe tercümesi. Yeni Osmanlılar'ı Paşa etrafında toplanmaya sevk ettiği ve içeriği Yeni Osmanlılar'ın fikir ve talepleriyle örtüştüğü için bu mektubu da eserimize dahil etmeyi uygun gördük. İkincisi ise *Hürriyet* matbaasınca Londra'da gazete haricinde basılan tek eser olan ve Mustafa Reşid Paşa'nın *Islahat Fermanına* dair itirazlarını içeren layihası. *Hürriyet*'te bu layihaya yer yer atıfta bulunulur ve 16 numaralı nüshanın sonundaki ilanda da bu eserin *Hürriyet* matbaasında basıldığı ve talep edenlere yollanacağı kaydı düşünülmüştür. Üçüncü eser Ziya Paşa'nın Londra'da olduğu sırada Abdülaziz'in Avrupa seyahatini fırsat bilerek kaleme alıp Sultan'a takdim ettiği ve Avrupa'ya neden kaçtığını izah ettiği *Arzuhâl*'i. Dördüncüsü ise yine Ziya Paşa'nın Avrupa'dayken bir dostunun sorularına cevap olarak kaleme aldığı ve Osmanlı saltanatının veraset sistemine dair mütâlaalarını içeren *Veraset Mektupları*. Ziya Paşa bu mektuplara *Hürriyet*'in 68 numaralı nüshasında yayınladığı meşhur *Rüya*'sında da değinir. Bu dört eserden bazı parçalar yer yer farklı derlemelerde yayımlanmışsa da tam metinleri tespit edebildiğimiz kadarıyla mevcut olmadığından, *Hürriyet*'le beraber neşretmeyi uygun gördük.²

2 Mustafa Fazıl Paşa'nın mektubu daha önce Mehmet Kaplan, İnci Enginün ve Birol Emil'in derledikleri *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*'nin ikinci cildinde yayımlanmıştır. Lakin 1978'de ilk ve 1993'de ikinci defa basılan bu antolojinin nüshaları artık bulunmadığından ve mektubun içeriğinin *Hürriyet* için önemine binaen buraya da ayrıca almayı uygun gördük.

İÇİNDEKİLER

Sayı 1
002

Hubbül-vatan mine'l-ıman
002

El-hakku ya'lû ve-lâ yu'lâ aleyh
003

Sayı 2
006

[Nutm-ı hümayun mûlahazâtının bakiyesi]
006

[Ziya Bey Efendi'nin iltifatnamesi]
008

Mülâhaza: İhtilâfu ümmetî rahmetün
009

Sayı 3
011

Yeni Osmanlılar ve Babîâli
011

[Mecâlis ve mehâkime tayin-i aza
hakkında makale]
013

[Kemal Bey'in meveddetnâmesi]
014

[Ecnebi postalarına dair]
014

Sayı 4
015

Ve şâvirhüm fi'l-emr
015

[Havâdis-i müteferrika]
019

Sayı 5
020

Türkistan'ın esbâb-ı tedennîsi
020

[Hocaların rahle başından kaldırılıp
hapsolunduklarına dair makale]
023

[İlan]
024

Sayı 6
024

Devlet-i Aliyye'ye bâis-i tenezzül olan
maarifin esbâb-ı tedennîsi
024

İstanbul muhbirlerimizin birinden
vârid olan mektup
026

Sayı 7
029

[Servet-i mülkiyeye ve idare-i hâzıraya dair makale]
029

İstanbul'dan mektup
032

Sayı 8
033

Mülkümüzün servetine dair geçen
numerodaki makaleye zeyl
033

İstanbul'dan mektup
036

Sayı 9
038

Devlet-i Aliyye'yi bulunduğu hâl-i
hatarnâktan halâsın esbâbı
038

[Mısır valisinin haremleri hakkında
şâyi olan şenâyi'in reddiyesi]
040

İstanbul'dan mektup
041

Sayı 10
042

Sekizinci numeromuzdaki maliye
bendine zeyl
042

İstanbul'dan mektup
045

[Havadis-i müteferrika]
046

Sayı 11
047

[Hürriyet'i teşvikten İstanbul'dan
vârid olan iltifatname]
047

Yaşasın Yeni Osmanlılar
049

Şiir ve inşâ

050

[Vükelâ-i hâzırânın Yeni Osmanlılar hakkında
kullandıkları politika]

053

Sayı 12

055

[Ecnebi postalarına dair mütâlaât]

055

[Bir İngiliz'den mektup]

057

İstanbul'dan mektup

057

Girit meselesi - Rusya politikası

058

[Usul-i meşverete dair bir mu'terize
cevaben yazılmış mektup]

060

Sayı 13

064

Küllüküm râ'in ve küllüküm
mes'ûlün an ra'iyyetihi

064

İstanbul'da bulunan muhabirlerimizden
birinden tahrirât

067

[Akademi âzâsından birinin gönderdiği mektup]

068

[Usul-i meşverete dair ikinci mektup]

069

Sayı 14

073

Avrupa'nın ahvâl-i hâzırası

073

Bulgar hükümeti

075

[Usul-i meşverete dair üçüncü mektup]

078

Sayı 15

082

Mesele-i müsâvât

082

İspanya'nın bugünkü hâli

087

İstanbul'dan tahrirât

088

Sayı 16

088

Yeni Osmanlılar'ın ilan-ı resmîsi

090

Memleketeyn ahvâli

093

İstanbul'dan tahrirât

094

Diğer

094

Girit'ten tahrirât

096

[Sadrazamla hariciye nazırının istifaları üzerine mütâlaât]

096

[Usul-i meşverete dair dördüncü mektup]

097

Sayı 17

099

Çerkes muhacirleri

099

İstanbul'dan mektup

102

Diğer

104

Girit'ten tahrirât

104

[Usul-i meşverete dair beşinci mektup]

105

Sayı 18

107

[Mevkûf olan hoca efendilere dair makale]

107

İstanbul'da bulunan muhbirlerimizden
birinin birinci mektubu

108

İstanbul'dan diğer mektup

111

[Ahvâl-i Mısriye'ye dair mütâlaât]

112

[Usul-i meşverete dair altıncı mektup]

112

Sayı 19	
115	
[Devletin tedennisine dair makale]	
115	
[International tercümesi]	
122	
Girit'ten tahrirât	
122	
İzmir'den mektup	
123	
Sayı 20	
124	
Memâlik-i Osmaniye'nin yeni mukâsemesi	
124	
[Liberte tercümesi]	
128	
İstanbul'dan mektup	
129	
Girit'ten tahrirât	
130	
[Usul-i meşverete dair yedinci mektup]	
131	
Sayı 21	
132	
[İstikrâz protestosu]	
132	
Ecnebilerin tasarruf-ı emlak salâhiyeti	
133	
İstanbul'dan mektup	
136	
İstanbul'dan diğerk mektup	
138	
Niş'den tahrirât	
140	
Sayı 22	
140	
İstikrâz-ı cedid üzerine Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin mütalaâtı	
140	
Girit'ten tahrirât	
145	
[Usul-i meşverete dair sekizinci mektup]	
146	

Girit'te bulunan ahbabımızın birinden mektup	148
Sayı 23	149
[Lord Stanley'nin nutku üzerine mülâhazât]	149
[İstanbul'dan mektup]	153
İstanbul'dan mektup	155
[Memleketeyn dahilinde teşkil edilen haydud cemiyetlerine dair]	156
Sayı 24	157
Hasta adam	157
Yine Girit meselesi tazelendi	159
İstanbul'dan mektup	161
Avrupa şarkın asayişini ister	162
[Finance gazetesinden tercüme]	164
Sayı 25	165
Bizde adam yetişmiyor	165
İstanbul'dan mektup	167
[Terakki gazetesine ihtar]	169
[Yeni Osmanlılar'dan bir zatın iltifatnamesi]	170
Sayı 26	174
Yaşasın Abdülaziz Han... Aferin Babiâli	174
Hürriyet'in malumatı	176
İstanbul Vergisi	177

Sayı 27

182

Yunan meselesi

182

[Muhbir gazetesinin sebep-i tatili]

188

İdare-i hâzırının hülâsa-i âsârı

188

İstanbul'dan mektup

191

[Terakki'de görülen bende itiraz]

192

Sayı 28

192

İstanbul'dan mektup

192

İstanbul'dan diğer mektup

194

[El-Cevâib gazetesine cevap]

195

Yirmi beşinci numarada olan hatıraya zeyl

197

Sayı 29

201

[Yunan meselesi üzerine mütâlaât]

201

İstanbul'dan mektup

204

[Ultimatom hakkında makale]

205

[Gark olan Mısır vapuru
üzerine makale]

208

Sayı 30

209

İnnallahe ye'muru bi'l-adli ve'l-ihsan

209

Muhtıra

217

Sayı 31

219

[Kabil emirinin mektubu]

219

İstanbul'dan mektup

223

İstanbul'dan diğer mektup

224

İzmir'den mektup

226

Trablsgarp'tan mektup

227

[Terakki ve Ceride'nin nüshalarında münderic bazı
hususât üzerine mülâhazât]

228

Sayı 32

229

[Kabil emirinin mektubu üzerine mütâlaât]

229

[Mülâhazât]

235

[Men-i teehhül nizamına itiraz]

235

Sayı 33

237

Konferansın kararı

237

Umûr-ı Nâfia Nazırı Davud Paşa'nın
Viyana'da akdedeceği istikrâz

239

İstanbul'dan mektup

241

İstanbul'dan diğer mektup

243

[Subhi Bey'in istifası
üzerine makale]

244

Terakki'de görülen fıkra-i garibe

245

Sayı 34

246

[Hâtıra zeyli]

246

İstanbul'dan mektup

249

[Hoca Sadık Efendi ile sairlerinin nefyine dair
malumat ve mülâhazât]

252

Girit'ten tahrirât	253
Edirne'den mektup	254
Sayı 35	255
Karınca kanatlandı	255
Fuad Paşa'nın vefatı	258
Yeni mevkûfların tafsil-i ahvâline dair İstanbul'dan beynamedir	259
Vidin'den tahrirât	262
A'zâr-ı mevhûme	263
Sayı 36	265
[Yunan hariciye nazırının mektubu tercümesi ve onun üzerine mülâhaza]	265
Sadâret	266
[Karadağ Knezi hakkında mülâhazât]	267
[İzmir ıslahhanesine ve maarife dair makale]	268
[Havâdis-i müteferrika]	269
İstanbul'dan mektup	270
Hâtıra-i sâniye	271
Sayı 37	274
Hürriyet	274
İstanbul'dan mektup	276
[Mısır'a dair makale-i mühimme]	278

[Hâtıra zeyli]	281
Sayı 38	283
Yeni istikrâz	283
İstanbul'dan mektup	284
[Hasun'un ilannamesi]	286
Bir zatın mülâhazanamesinden hülâsa	287
Girit'ten tahrirât	289
[Hâtıra zeyli]	290
Tevcihâta dair bir zatın İstanbul'dan yazdığı mütâlaanın hülâsasıdır	291
Sayı 39	292
Tâbiyet-i Osmaniye	292
İstanbul'dan mektup	294
İstanbul'dan diğer mektup	296
[Mehâlik-i hariciye ve dahiliye]	297
[Hasun'un protestosu]	300
İstanbul'dan beyanname	300
Sayı 40	301
Es'ile-i muhtasara	301
[Mülâhazaname bakiyesi]	303
İstanbul'dan mektup	305
Hanya'dan tahrirât	307

Kandiye'den tahrirât	308
Burhan-ı tecrübî	308
[Hâtıra zeyli]	309
Sayı 41	311
Zâde fi't-tanbûri nağmetün uhrâ	311
İstanbul'dan mektup	313
Kandiye'den tahrirât	314
[Hatıra zeyli]	316
Sayı 42	319
Vilayet Nizamnamesi	319
[Muhbir'den mücerreden naklolunan makale]	324
Reybü'l-menûn	326
[Hatıra zeyli]	327
Sayı 43	328
[Courrier d'Orient ile La Turquie beyninde usul-i meşveretin kabulüne dair zuhur eden nizâ' üzerine mütâlaa]	328
İstanbul'dan mektup	331
[Terakki'de münderic bendler üzerine mütâlaât]	332
Reybü'l-menûn	334
Sayı 44	337
Hariciye Nezareti	337
İstanbul'dan tahrirât	342

İstanbul'dan tahrirât	345
Sayı 45	346
[Meclislere dair makale]	346
[Terakki'de münderic bend üzerine mütâlaât]	349
Reybü'l-menûn	351
[Hatıra zeyli]	353
Sayı 46	355
[Buhara'nın istilasası üzerine makale]	355
İstanbul'dan mektup	358
İstanbul'dan diğeri mektup	359
Reybü'l-menûn	362
Sayı 47	363
[Esham-ı umumiye üzerine makale]	363
[Terakki'de münderic bir makale üzerine mülâhazât]	364
Hatıra zeyli	366
Reybü'l-menûn	367
[Muhibb gazetesine cevap]	369
Sayı 48	371
İbret	371
Mısır'dan tahrirât	374
İstanbul'dan mektup	376

[Bazı muharrerât-ı vâridenin hülâsaları]

377

Hatıra zeyli

378

Sayı 49

379

[Şura-yı Devlet mazbatası üzerine mülâhazât]

379

[Hidivin seyahati üzerine]

385

İstanbul'dan mektup

385

İzmir'den tahrirât

386

[Havâdis-i müteferrika]

387

Sayı 50

387

İlan-ı mahsus

387

Nutk-ı hümayun

388

İstanbul'dan tahrirât

391

Reybü'l-menûn

395

Sayı 1-50

(1868-1869)

TÜM
KOLEKSİYON

BUREAUX
DU HURRIYETE
(LA LIBERTE)
4, RUPERT STREET W.
A LONDRES

مطبوعه
اوندرده
نومرد و روبرت استريت
۴

BELEDIYE
KUTUPHANESI
No. 56/1

(بکی عثمانیلر جمعیتی)

طردنن اشبو غزته هفتده برکه نشر ایدیلور حای اولدیغی مباحث ملت و دولت عقائدنک سلامت و منافعده متعلق خصومات اولغه مالک شرقیه امالیسنه جهان و یریلوب بالکر پوسته اجرتی الور

غیورانه طوراندیلر اودرجه علوهت کوستردیلر که عثمانلی تمیرینی شجاعت و مروت معارفنک مجموعنی افاده ایدر رعنوان مخفرت مقامنه کچودیلر بزده اوفدایلرک اخلاقی یزیم طهرمزدمکی فان دخی وطنک اک کوچک بر فائده سچون بزله دوکلمک شانندن اولان عثمانلی فاندننر وطنز اولملکت دکلمدرکه تختکاهلرهنده عمرل سلیمانلر اعلاهی حکومت ایتشدردر ترکلر اولمت دکلمدرکه مدرسهلرنده فارایلر ابن سبنال غزایلر زنجیرلر توسیع معرفت ایلندردر بویه پای تخت جهان اعتبارینی بولمش برملکت شمدری برابری جبدود جمعیتنک صولشدن لزان اولبور و اوله معلم عالم مقامنی قزانش بر امت محصولات معارفنک اک سادهلرنه باقهرق معجزه لر کورمش کچی حیران اولبور بوندن اکلاشلورکه اداره مزوی دست استبداده آلان ذاتلر جمعیتنک شان و اقبالنه چالشمقده نه قدر دون همت ایشلر بونکله برابر حقوقیزی پامال ایدرلر مالزی ینما ایلرلر مشهد اسلاف اولان طیراقلرمیزی حفظ اقبال ایچون راست کلانله باغشلارلر اسارت زنجیرینی بروقت کردمزدن ایرماق استرل بزبونلری داتما چکر کیدری بزالبته چکبیز واقعا بروقت اداره مک هرظلمه تحمل اولدی لکن خلقک اعصاب عصیته اوضعنی کورن برعلت ایدی که یکلرجه یکلجری اجسامنک استانبول خلیفهده چورشدن حاصل اولشدی بر زماندنبرو حریت هوالری ملک هر طرفنه یابلدی خلقک مزاجنی تصحیح ایلدی بر طرفدن دخی دولت بولندیغی حال اضحلالسز و تأویلی قابل اوله مبدجق صورتده مبدانه چیفدی هرکس

حب الوطن من الایمان

هرکسک وطنی که منسوب اولدیغی جمعیتک مسکندر دنیاده هرشدن زیاده مجتهد مظهر اولسونغی وطن اونم کرمدرکه خاندان عاطفته کلانلر آج عربان عاجز ناتوان کلور سایه سنده بسکلور سایه سنده کیسور حیانتدن حریتدن سایه سنده مستفید اولور شکرانینک اقدم وظائف اولدیغی بیلانله کوره لایقیدرکه وطنی بدندن عزیز طومسون یا عثمانیلر بووظیفه مقدسه یی فصل هرکسدن زیاده ایفایه چالشمسون که وطن دینلن نعمت الهیه انلر قلیچلرنک اتمکدر بو اغورده شهید اولان اجدادمنک کلکری طویراقدن چیقارلسنه ملک هر صحرانسته نیجه اهراملر و بلکه حریتیزی دشمن تعرضندن محافظه ایدیه جک قدر استکاملر ایلله بیلور برکه تاریخله نظر عبرتله باقلسون نه بویک دولت ایدک نه عظمتی امت ایدک ایچیزده اوله پادشاهلر ظهور ایتدی که وطن ایچون کیمی غزا میدانلرنده کیمی بلا زندانلرنده تسلیم روح ایدردی اوله وزرا ینشدی که وطن یولنده کیمی طفسان یاشنه وارمش ایکن خستدلیک حالدده قرق ساعت آت اوستنده طولاشتی کچی تحمل اولنر منتقلری اختیار کیمی مظلوما اعدام اولنورکن فانتک درایت و کفایتنه باقهرق مسند اقبالده بقاسنی اخطار ایلردی اوله علما پیدا اولدی که وطن اغورسنه کیمی طریق ظلم مهملکله لرینی تبیین کیمی مرکز جمیده ثباتک لزومی تعیین ایچون جانی کوزینه الهرق پادشاهنک عنان عزیمته صاریلوردی افراد ایسه کرک خارجهدهی وطن خصاسنه کرک داخلده کی حریت دشمنلرنه مقاومت ایچون جان و یرمکدن اصلا چکمدیلر اوقدر

çalışmasını ki vatan denilen nimet-i İlahiye onlara kılıçlarının ekmeğidir. Bu uğurda şehit olan ecdadımızın kemikleri topraktan çıkarılsa mülkün her sahasında nice ehrâmlar ve belki hürriyetimizi düşman taarruzundan muhâfaza edebilecek kadar istihkamlar yapılabilir. Bir kere tarihlere nazar-ı ibretle bakılsın ne büyük devlet idik, ne azimetli ümmet idik.

İçimizde öyle padişahlar zuhur etti ki vatan için kimi gaza meydanlarında kimi belâ zindanlarında teslim-i ruh ederdi. Öyle vüzerâ yetişti ki vatan yolunda kimi doksan yaşına varmış iken hastalığı hâlinde kırk saat at üstünde dolaşmak gibi tahammül olunmaz meşakkatleri ihtiyâr, kimi mazlumen idam olunurken katilinin dirâyet ve kifâyetine bakarak mesned-i ikbalde bekâsını ihtar eylerdi. Öyle ulema peyda oldu ki vatan uğruna kimi tarik-i zulmün mehlekelelerini tebyin, kimi merkez-i hamiyette sebatın lüzumunu tayin için canını gözüne alarak padişahın 'inân-ı azimetine sarılırdı.

Efrâd ise gerek hariçteki vatan husemâsına gerek dahildeki hürriyet düşmanlarına mukâvemet için can vermekten asla çekinmediler. O kadar gayûrâne davrandılar, o derece ulüvv-i himmet gösterdiler ki Osmanlı tabirini şecaat ve mürüvvet manalarının mecmu'unu ifade eder bir unvan-ı mefâhret makamına geçirdiler. Biz de o fedailerin ahlâfıyız. Bizim damarlarımızdaki kan dahi vatanın en küçük bir faidesi için yerlere dökmek şanıdan olan Osmanlı kanındandır.

Vatanımız o memleket değil midir ki tahtgâhlarında Ömerler, Süleymanlar i'lâ-yı hükümet etmiştir.

Türkler o millet değil midir ki medreselerinde Farabiler, İbn Sinalar, Gazaliler, Zemahşerîler tevsî-i marifet eylemiştir. Böyle payitaht-ı cihan itibarını bulmuş bir memleket şimdi bir iki haydut cemiyetinin savletinden lerzân oluyor. Ve öyle muallim-i âlem makamını kazanmış bir ümmet mahsulât-ı maarifin en sadelerine bakarak mucizeler görmüş gibi hayran oluyor. Bundan anlaşılıyor ki idaremizi dest-i istibdâda alan zatlar cemiyetimizin şân ve ikbaline çalışmakta ne kadar dûn-himmet imişler.

Bununla beraber hukukumuzu pâymâl ederler, malımızı yağma eylerler. Meşhed-i eslâf olan topraklarımızı hıfz-ı ikbal için rast gelenlere bağışlarlar, esaret zincirini bir vakit gerdanımızdan ayırmamak isterler. Biz bunları daima çeker gider miyiz? Elbette çekmeyiz. Vâkıa bir vakit idarenin her zulmüne tahammül olundu, lakin halkın asab-ı asabiyetine o

Sayı 1

9 Rebiyülevvel 1285
29 Haziran 1868

Hubbül-vatan mine'l-iman¹

Herkesin vatani, ki mensub olduğu cemiyetin meskenidir, dünyada her şeyden ziyade muhabbetine mazhar olmasın mı? Vatan o mün'im-i kerimdir ki hânedân-ı âtîfetine gelenler aç, üryan, âciz, nâ-tüvân gelir, sayesinde beslenir, sayesinde giyinir, hayatından, hürriyetinden sayesinde müstefid olur. Şükrânîyetin akdem-i vezâif olduğunu bilenlere göre layık mıdır ki vatanını bedeninden aziz tutmasın? Ya Osmanlılar bu vazife-i mukaddeseyi nasıl herkesten ziyade ifaya

¹ "Vatan sevgisi imandandır" mealinde, bazı alimlerce mevzû yani uydurma olduğu kabul edilse de, 19. yüzyıl'dan itibaren modern İslam düşüncesinde çokça atıfta bulunulan bir hadis-i şerif. Vatan kavramı üzerine yazılmış olması ve Namık Kemal'in Avrupa'dan dönüşte yazdığı yazılarda de tekrar eden ifadeler sebebiyle Mehmed Kaplan bu makalenin Namık Kemal'e ait olduğu fikrindedir. (h.n.)

وحوادثك ووطنه منفعته بخش اوله جق صورتده
محاکمه سته چالبشيله جقدر
بكي عثمانيلر جمعيتي طرفدارلق و غرضكارلق
شایدلردن مصون اولدیلرچون بو اثرده دخی
کیمسه شخصیاتجه نه مدح اولور نه قدح ایديلور بالکلر
سوق کلام اقتضا ایتردیجه ما موریتک وظیفه لرینه
متعلق اولان احوالی بالطبع میدانه قویلولور
اشته غزته ک مسلك حرکتی بودر
(والله الموفق)

الحق یعلو ولا یعلی علیه

برتبش که حقه مقرون اولور و اجراسنه
خلوص نیتله باشلانور انده موفقیت مقرر
کبیرر ایشته بودعوایه بریویک دلیل
دها بریحقی ییل اولدی که خلقک استفاده سته
غایت جزوی مداری کورلدیکچون باب عالی
یک درلو تقابص الیه الوده اولان مطبوعات
نظامنامه سنی بیله لغو ایتمشدی شمدی
مجلس شورای دولتک کشادی مناسبله نئسیر
اولئان نطق همايونه باقلسون
بونده حقوق حریت هر هر قیددن وارسته
اوله رق صراحت کامله الیه تصدیق اولتور
و حکومتک وظیفه سی بو «حقوق حریتی
محافظه دن عبارت اولدی و «صورت جبر
وتقلبه اداره به حتی اولدیغی» اعتراف ایديلور
اهالینک مقصدیده بو حقوق حریتی استحصال
ایدی انک ایچون افکار عمومیه بو قدر غلیان
ایتدی انک ایچون بکی عثمانیلر میدانه جیقدی
بشاء علیه بوکا سبب اولانلرک سعیی مشکور
اولور فقط عجا بو نطق همايون کرچکدن
خلقک حریتی تأمین ایده ییلدی بورا سئک
تدقیقی لازم عد ایدرز یوقسه کوردیگیزی
ایشندیگیزی مضمونلره فایده لرله زینتلدیرونده اوکه
اوکه کوللره چقارمق الزدن کلر نه کیجه چی
زاده فاملر سندر نه ده طالق وقلعه انسا یز وارد
کلام صدده هر شیدن اول سورا سنک
بیانته لزوم کوررز که بیکچیرلرک لغویله حکومت
حرکتنده مختار مطاقی قالدیغی کوندرنو ابتدا
اهالینک حقوقدن کلخانه خط همايونده بحث
اولمشدی مطالعه سندن آکلاشدیغی اوزره

وطن پرورلک وظیفه سنی پیش نظره السدی
جمعیتلر شکل ایتدی غزته ر سولدی نهایت
بکی عثمانیلر فرقه سی میدانه کلدی دائرة
مقصد حد حقیقه واصل اوله جق قدر توسع ایتدی
بکی عثمانیلرکه اسکی عثمانلی شانک تجدیدینه
حالبشانلردر ظلم نه قدر خصمی ایسدر فته نکه
اوقدر دستیندرلر سلطان سلیمان زمانک فیض
واقباتی استرلر امانی عصرک اقتضا ایتردیگی
انتظام مدیت ایچنده آرارلر بوکا چاره عدالتدر
عدالت امت عثمانیه افرادیک مساوات حقوقله
حاصل اولور مساوات حقوق ایسه عقل
ونقله مطابقت کامله الیه مطابق اولان اصول
مشورت تأمین ایدر
ایشته بو افادلردن آکلاشدی که بکی عثمانیلرک
کلمه واحده اجتماعی ازنی اولان عدالت مشروعه سی
ملکمرده اصول مشورت واسطه سیله میدانه چقارمقدر
عثمانیلرک مطبور اولدقیزی وقار و مکنات
اقتضاستندر که عدالت کبی برحقصد مبارکی
بوکونکی کونده المعتدل طریقله حاصل ایتک
استرلر ایشته بونلرک برده غلبه افکاردر
غزته ایسه دنیاده اظهار افکارک بریحی
واسطه لرین عد اولور ایشته بو حقیقی تمامیه
ادراک ایتمش اولان علی سعاری ایتدی که
فضائل معروفه سی جهته له وطنه باعث افتخار اولان
ارباب حبت و معرفتک زیدلرندرنر استانیوله
طوغری سولدیگیچون ظلم قیادلس اولان مخبری
لوندرده چقارمشدی
کرک انک خلق ایچنده حاصل ایتدیگی
حسن تأییدن و کرک حکومتک غلبان افکاری
تسکین ایچون حریت عامه سی تأمین بولنده
بالجوریه انفاذ ایتدیگی تداییدن مساعی
واقعه نک فوق الامول ثمرات نافعه سی کورلکه
باشلادی بو حالدن ایسه بکی عثمانیلر جمعیتی بالطبع
بر تازه غیرت بولهرق نکثیر وسائط ایچون
بر غزته نکه دها تأسیسه ایدار ایلدی و نامتی
تغایلا «حریت» تمهید ایتدی
حریت شمبدلک هئته ده برکه بو قطعده ده
اوله رق چقارمق و دروننده جمعیتک اساس
مقصدی اولان اصول مشورت اوزرینه تأسیس
مدعا اولتورق عثمانیلره متعلق هر درلو مباحث

İstanbul'da doğru söylediği için zulmen kapatılmış olan *Muhbir*'i Londra'da çıkarmıştı.

Gerek onun halk içinde hâsıl ettiği hüs-n-i tesirden ve gerek hükümetin galeyân-ı efkârı teskin için hürriyet-i âmme-yi temin yolunda bi'l-mecburiye ittihâz ettiği tedâbirden mesâ-i vâkıanın fevka'l-me'mul semerât-ı nâfiyası görülmeğe başladı. Bu hâlden ise Yeni Osmanlılar Cemiyeti bittabii bir taze gayret bularak teksir-i vesâit için bir gazetenin daha tesisine ibtidâr eyledi. Ve namını tefe'ülen *Hürriyet* tesmiye etti.

Hürriyet şimdilik haftada bir kere bu kıtada olarak çıkacak ve derûnunda Cemiyet'in esas maksadı olan usul-i meşveret üzerine tesis-i müddeâ olunarak Osmanlılara müteallik her türlü mebâhis ve havadisın vatana menfaat-bahş olacak surette muhâkemesine çalışılacaktır.

Yeni Osmanlılar Cemiyeti taraf-tarlık ve garazkârlık şâibelerinden masûn olduğu için bu eserinde dahi kimse şahsiyâtına ne medh olunur ne kadh edilir, yalnız sevk-i kelâm iktizâ ettirdikçe memurînin vazifelerine müteallik olan ahvâli bittabii meydana konulur. İşte gazetenin meslek-i hareketi budur.

(Vallahü'l-muvaffik)

[Kemal]

El-hakku ya'lû ve-lâ yu'lâ aleyh

Bir teşebbüs ki hakka makrûn olur ve icrasına hulûs-ı niyetle başlanır, onda muvaffakiyet mukarrer gibidir. İşte bu davaya bir büyük delil.

Daha bir buçuk yıl oldu olmadı ki halkın istifadesine gayet cüzî medârı görüldüğü için Babîali bin türlü nekâyıs ile alûde olan *Matbuat Nizamnamesi*'ni bile lağv etmişti. Şimdi Meclis-i Şura-yı Devletin küşâdı münasebetiyle neşr olunan nutk-ı hümayuna bakılsın.

Bunda hukuk-ı hürriyetimiz her bir kayıttan vâreste olarak sarâhat-i kâmile ile tasdik olunuyor ve hükümetin vazifesi bu "hukuk-ı hürriyeti muhâfazadan ibaret" olduğu ve "suret-i cebr u tagallübde idareye hakkı olmadığı" itiraf ediliyor. Ahalinin maksadı da bu hukuk-ı hürriyeti istihsâl idi. Onun için efkâr-ı umumiye bu kadar galeyân etti. Onun için Yeni Osmanlılar meydana çıktı. Binaenaleyh buna sebep olanların sa'yi meşkur olur. Fakat acaba bu nutk-

2 "Hakk üstündür ve ona üstün gelebilecek başka bir şey yoktur" mealinde hadis-i şerif. Mehmed Kaplan başlığını "ve şavirhüm fi'l-emr" olarak yanlış not düşmüş olsa da, bu makalenin Namık Kemal'e ait olduğu fikrindedir. Zira Kemal'e ait olduğu bilinen yine *Hürriyet*'teki Usul-i Meşverete Dair Mektuplar'ın 17. sayıda neşredilen beşincisinde *Matbuat Nizamnamesi*'nin lağvı ile ilgili olarak "Hürriyet'in birinci nüshasında dahi beyan ettiğim gibi" diyerek bu makaleye atıfta bulunur. (h.n.)

zaafı getiren bir illet idi ki binlerce Yeniçeri ecsâmının İstanbul Haliç'inde çürüyüşünden hâsıl olmuştu. Bir zamandan beri hürriyet havaları mülkün her tarafına yayıldı, halkın mizacını tashih eyledi. Bir tarafından dahi devletin bulunduğu hâl-i izmihlâl setr ve tevili kâbil olamayacak surette meydana çıktı. Herkes vatanperverlik vazifesini piş-i nazara aldı, cemiyetler teşekkül etti, gazeteler söylendi. Daire-i maksat hadd-i hakikate vâsıl olacak kadar tevessü etti. Yeni Osmanlılar, ki eski Osmanlı şanınımın tecdidine çalışanlardır, zulmün ne kadar hasmı iseler fitnenin de o kadar düşmanındırlar. Sultan Süleyman zamanının feyz ü ikbalini isterler. Ama bunu asrın iktizâ ettirdiği intizam-ı medeniyet içinde ararlar. Buna çare adalettir. Adalet ümmet-i Osmani-

ye efrâdının müsâvât-ı hukukuyla hâsıl olur. Müsâvât-ı hukuku ise akıl ve nakle mutabakat-ı kâmile ile mutâbık olan usul-i meşveret temin eder.

İşte bu ifadelerden anlaşıldı ki Yeni Osmanlılar'ın kelime-i vâhide-i ictimâî ezeli olan adalet-i meşrûayı mülkümüzde usul-i meşveret vasıtasıyla meydana çıkarmaktır. Osmanlıların meftur oldukları vakar ve mekânât iktizâsındandır ki adalet gibi bir maksad-ı mübareki bu günkü günde en mutedil tariklerle hâsıl etmek isterler. İşte bunların biri de galebe-i efkârdır. Gazete ise dünyada ızhâr-ı efkârın birinci vasıtalarından addolunur. İşte bu hakikatı tamamıyla idrak etmiş olan Ali Suavi Efendi -ki fezâil-i ma'rûfesi cihetiyle vatana bâis-i iftihâr, erbab-ı hamiyet ve marifetin güzîdelerindendir-

انسانك حقوق شخصيه سى جان و مال و ناموسدن هرجه تله امتيتيدر بوايسه محكمه كرك انظامنه توقف ايدر

دنياده كيم واردرك بزه موجود اولان محاكم صورت مطلوبه ده بولديغى ادا ايد يلسون حتى قضيه ك خلافتى دولت دخى تسليم ايش ديك اولور زرا بودقه ديوان احكام عدليه برطاق نظامن جديد البته التنى استنساخ وازجه اعضاسى كوبا نظاما لاسبب عزالدين مصون طولشدر بوقاعده دولت ك بيوك محكمه سى حقتده قبول اولنجيه محاكم ساره ده نيچون اولبور بوندين بشقه واقعا بلا سبب عزالدين مصونيت حاكمك شرانطيندرد زرا برحاكم حریت افكارينى اوصوله محافظه ايد بيلور شفع مجرسلطاندى اوصوله قورتلور فقط بون نظامك اجراسنه كم نظارت ايد جك دنلا ارباب حكومت اعضادن رينى عزل ايديرمك استراسيه كيم مانع اوله يله جك البته محافظه حریت ايچون اولوبله برنظارتك زوى ميدانه جقدى حال بوكه نطق همايون وى تا مین ايتبور ديوان محاسبات بكي تشكىل اولديغى زمان انك اعضاسيده وفات ويا كديسى استعفا ايتديكجه ويا خود جرمى قانونا تين ايتكجه تبديلى لازم كديكجه عزل اولوبه حقتده دائر فرمان على صادر اولوش و حتى بونك ايچون اجنبلره تا مینات و برلشدى شمدى به قدر ايتجرتده تبدل ايتك ادم قالدى هيچ برينك محاكم اولديغى بيلان وارميدر

رده بوجلس اعضاسنك ترفيع ربه ايله ماموربتدن انفكاكه نظاما جواز و بريلور حال بويه ايكن عزالدين مصونيت نظامك حكيمى قالمورى وكلاكه هراستدكلرى ادى هراستدكلرى ربه به چقارمق اقتدارينى حازدرلر ديوان احكام اعضاسندن مزاجلرته مطابق كليانلرى بيوده رك نظاما باشلردن دفع ايد مزلمى حكومه بويه ايچيق برمساعده برافنجيه عزالدين مصونيت نظامك نه فائده سى اولور

برده حكومت يلكر بوشرط ايله تمام اولاز حاكمه امانت استر معلومات استر طوبه لم كه بزديوان احكام اعضاسنك امانتنى تصديق ايتديكمز حالده بحيثى تكذيبه ده مقدر اوله مهلم حكومت معلوماتلرنيك كفاينتى ادا ايد بيلورى ايتجرتدن قاجى فقه كى حقوق كى قضا ايچون

رشيد پاشا بوخط همايونى برشرطنامه ادارهه اساس اوله حق صورتده بايش واصل مرادى اورويانك حقتده افكارينى اصلاح ايدوبده دولتى اوزمان بولديغى تقسيم مخاطره سندن قورنارمق ايكن بيه خط همايونك اساسى شريعتيه ارجاع ايتيدي بونطقده ايسه هيچ شريعتدن بحث اولبور بوكا سبب نه در

اكر اوروياليلر بايلان شيرلى معقول استورلر ستقولاته قائل اولمز دنيله جك ايسه اولوبه نطق همايون اوروياجه مقبول اولديغى اولديغى معلوم كه اولدى تا مینا شمرعه مطابقتدر دكليدر كيمسه انكار ايد مزكه مطابقتدر

حال بويه ايكن اوروياليلر شريعتك لفظنى يله استر دنيله مز دنيسه ده كيمسه ايتمز زرا عالم مدنيته تيارخانه يا خود جنكيز اردوسى نظريه باقه مز

بوق مراد بودكده عثمانلير بوكونه كلنجيه به قدر پادشاهك اسيرى ايدى ذات شاهانه كمال مرچسندن حريرلرني تصديق ايتدى ديتك استنلديكى حالده البته بزنى هيچ قبول ايد مز

زرا اعتقادمز جه حقوق اهالى عدل الهى كى ازلبدر مقام سلطنتده بولنان ذات بزه حاكم اولور مالك اوله مز حقتده بويه المزه اصلاح خلل بوله ميه حق براساس معدلت موجود ايكن اتى براقوبده شخص واحدك بروقت تغيردن سلامتى ممكن اولمان اختيارى اوزرينه تا مینس نظام ايتك تا مینس اولنه جق شيلدرر قالدبكه نطق همايونده «اهاليك حريرلردن فضله اوله رق دها مساعدات اعطاسنه حاجت بوقدر» دنييلور

واقعا حریت اتى تا مین ايد جك وساطتك عموميله برابر فضله چقارسه او وقت بشقه برشى باقمه حاجت قالمز فقط يلكر شوفظك حاوى اولديغى اجرا آت حصر اولورسه اوزمان دها بك چوق شبلره لزوم كوربور

شمدى بركره حریتك نه ديك اولديغى اكلايه لم (چونكه نطق همايونده كلمه ك تعريفى بوق يلكر لزومدن زياده اسلوب حكيم و ايدسند اولديغى حالده ظهور ايد جك مخدورلر تعداد اولنش)

برامت حر اولز تاكه انك افرادى حقوق شخصيه و حقوق سياسيه سته مالك اوله

hâlde, işte biz onu hiç kabul edemeyiz. Zira itikadımızca hukuk-ı ahali adl-i İlahi gibi ezeldir. Makam-ı saltanatta bulunan zat bize hâkim olur, mâlik olamaz. Hakikat, böyle elimizde asla hâle bulamayacak bir esâs-ı ma'delet mevcut iken onu bırakıp da şahs-ı vâhidin bir vakit tagayyürden selameti mümkün olmayan ihtiyârı üzerine tesis-i nizam etmek teessüf olunacak şeylerdir. Kaldı ki nutk-ı hümayunda "ahalinin hürriyetlerinden fazla olarak daha müsâadât i'tâsına hacet yoktur" deniliyor.

Vâkıa hürriyet, onu temin edecek vesâitin umumuyla beraber fiile çıkarsa o vakit başka bir şey yapmağa hacet kalmaz. Fakat yalnız şu nutkun havi olduğu icraata hasır olunursa o zaman daha pek çok şeylere lüzum görünür.

Şimdi bir kere hürriyetin ne demek olduğunu anlayalım. (Çünkü nutk-ı hümayunda kelimenin tarifi yok, yalnız lüzumundan ziyade üslub-ı hakîm vâdisinde olduğu hâlde zuhur edecek mahzurular ta'dâd olunmuş).

Bir ümmet hür olmaz, ta ki onun efrâdı hukuk-ı şahsiye ve hukuk-ı siyasiyesine mâlik olmaya. İnsanın hukuk-ı şahsiyesi can ve mal ve namusundan her cihetle emniyetidir. Bu ise mahkemelerin intizamına tevakkuf eder.

Dünyada kim vardır ki bizde mevcut olan mehâkimin suret-i matlûbede bulunduğunu iddia edebilsin? Hatta kaziyenin hilafını devlet dahi teslim etmiş demek olur. Zira bu defa Divan-ı Ahkâm-ı Adliye birtakim nizamât-ı cedide altına alınmak istenilmiş ve ezcümle âzâsı güya nizamen bilâ-sebeup azilden masûn tutulmuştur. Bu kaide devletin en büyük mahkemesi hakkında kabul olununca mehâkim-i sairede niçin olunmuyor? Bundan başka, vâkıa bilâ-sebeup azilden masûniyet hâkimliğin şerâitindedir zira bir hâkim hürriyet-i efkârını o suretle muhâfaza edebilir, şefî, muhbir tasalluttundan o suretle kurtulur. Fakat bu nizamanın icrasına kim nezaret edecek, mesela erbab-ı hükümet âzâdan birini azlettirmek ister ise kim mani olabilecek? İşte muhâfaza-i hürriyet için evvela böyle bir nezaretin lüzumu meydana çıktı. Halbuki nutk-ı hümayun bunu temin etmiyor. Divan-ı Muhâsebât yeni teşkil olduğu zaman onun âzâsı da vefat veya kendisi istifa etmedikçe veyahut cürmü kanunen tebeyyün etmekle tebdili lazım gelmedikçe azlolunmayacağına dair fermân-ı âli sâdir olmuş ve hatta bunun için ecnebilere teminat verilmişti, şimdiye kadar içlerinde tebeddül etmedik adam kalmadı. Hiçbirinin muhâkeme olduğunu bilen var mıdır?

ı hümayun gerçekten halkın hürriyetini temin edebildi mi? Burasının tedkikini lazım addederiz yoksa gördüğümüzü, istediğimizi mazmunlarla, kafiyelerle ziyetlendirip de öve öve göklere çıkarmak elimizden gelmez. Ne Keçecizade familyasındanız ne de dalkavukluğa intisabımız vardır.

Gelelim sadede; her şeyden evvel şurasının beyanına lüzum görürüz ki Yenicherilerin lağvıyla hükümet hareketinde muhtâr-ı mutlak kaldığı günden beri ibtidâ ahalinin hukukundan *Gülhane Hatt-ı Hümayunu*'nda bahs olunmuştu. Mütâlaasından anlaşıldığı üzere Reşid Paşa bu *Hatt-ı Hümayun*'u bir şartname-i idareye esas olacak surette yapmış ve asıl murâdı Avrupa'nın hakkımızda efkârını ıslah edip de devleti o zaman bulunduğu

taksîm muhâtarasından kurtarmak iken *Hatt-ı Hümayun*'un esasını şeriata ırcâ etmiş idi. Bu nutukta ise hiç şeriatın bahsolunmuyor. Buna sebep nedir?

Eğer "Avrupalılar yapılan şeyleri makul istiyorlar; menkûlâta kâil olmazlar" denilecek ise evvela bu nutk-ı hümayun Avrupada makbul oldu mu, olmadı mı? Malum ki oldu. Sâniyen şer'e mutâbık mıdır, değil midir? Kimse inkar edemez ki mutâbıktır. Hâl böyle iken "Avrupalılar şeriatın lafzını böyle istemez" denilemez. Denilse de kimse inanmaz. Zira âlem-i medeniyete tımarhane yahut Cengiz ordusu nazarıyla bakamayız. Yok, murâd bu değil de "Osmanlılar bu güne gelinceye kadar padişahın esiri idi, zat-ı şahane kemâl-i merhametinden hürriyetlerini tasdik etti" denilmek istenildiği

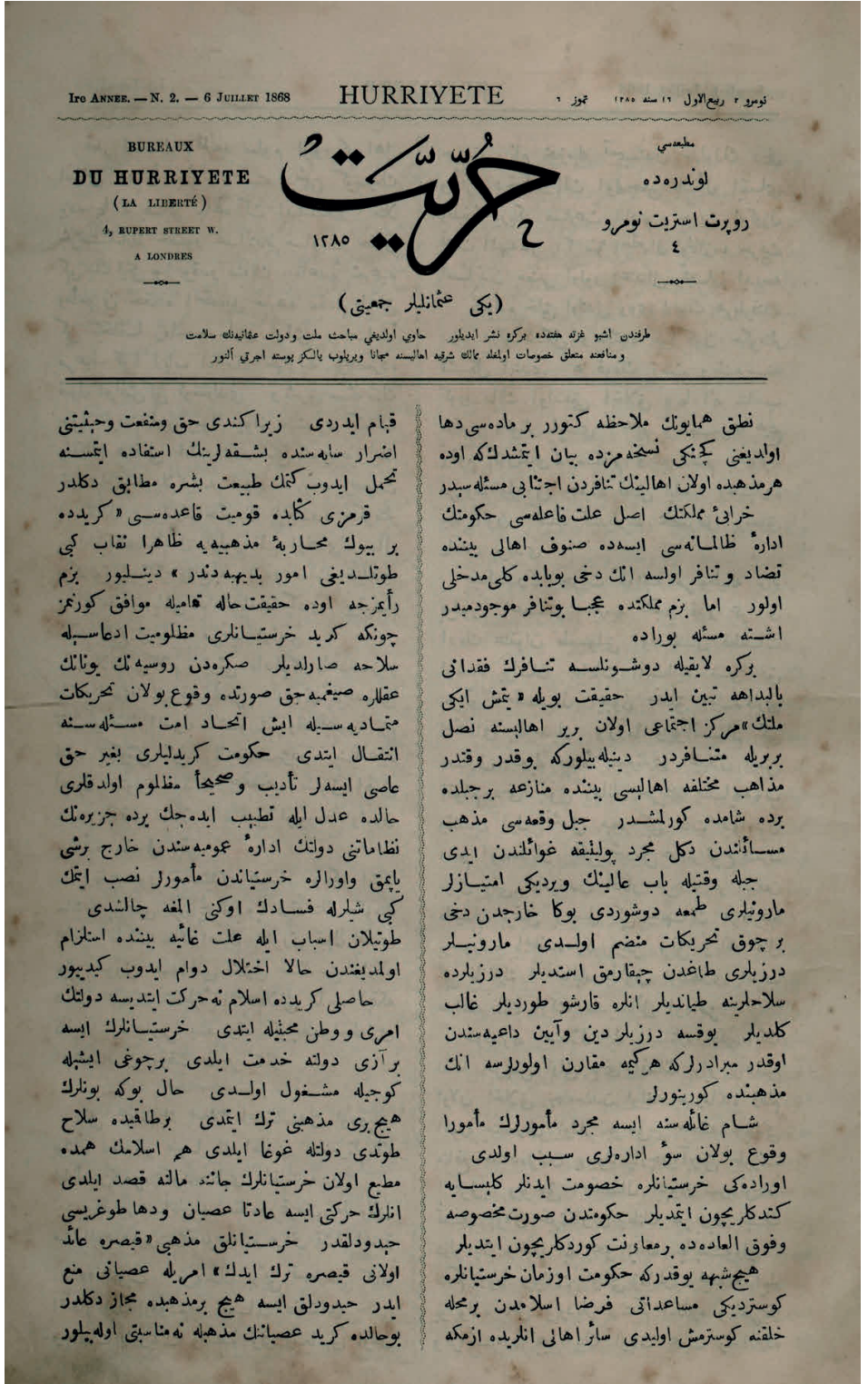
cerred telakki-i ümmete makrûn bulunmak dahi o meşruiyetin şerâit-i kat'iyesinde. Yoksa âzâsı hükümetin reyile mansûb olan Meclis-i Şura-yı Devlet bir kanun hazırlasın, o kanun milletin telakkisine arz olunmasın, icrasına kefalet edecek bir kuvvet bulunmasın, hükümet halk indinde mesul olmasın, ahali verdiği paranın suret-i sarfına nezaret etmesin, böyle bir hâlde kimse Osmanlıları hukuk-ı siyasiyelerinden müstefid addetmez. Ondandır mahrum olanlar ise hür sayılamaz. Ona binaen nutk-ı hümayunda beyan olunan hürriyet namına olarak idare-i devlette usul-i meşveretin kabulü lazım gelir.

İşte mademki Padişah livechillah hukuk-ı ibâdî tayin için böyle bir nutuk irâd eyledi, biz de livechillah onda olan nekâyısı beyan ederiz. Ve mademki bâlâdaki tafsilattan anlaşıldığı üzere nutk-ı hümayun yalnız makâsıdı beyan etti, vesâit-i ilan eylemedi, biz de vesâit-i ilanımı talep eyleriz.

(Nutk-ı hümayunun mülâhaza götürür bir maddesi daha var, onun muhâkemesini gelecek numeroya bıraktık)

[Kemal]

Reşad

Sayı 2

16 Rebiyülevvel 1285

6 Temmuz 1868

[Nutk-ı hümayun mülâhazâtının bakiyesi]¹

Nutk-ı hümayunun mülâhaza götürür bir maddesi daha olduğunu geçenki nüshamızda beyan etmiştik ki o da her mezhepte olan ahalinin tenâfürden ictinâbı meselesidir. Harâbî-i memleketin asıl illet-i fâilesi hükümetin idare-i zâlimânesi ise de sunûf-ı ahali beyninde tezat ve tenâfür olsa onun dahi bu babda medhali olur. Ama bizim memlekette acaba bu tenâfür mevcut mudur? İşte mesele burada.

Bir kere layıkıyla düşünülse tenâfürün fıkdanı bi'l-bedâhe tebeyyün eder. Hakikat böyle "yetmiş iki milletin" mer-

¹ Önceki sayıdaki yazının devamı olduğundan yine Kemal'e ait olmalıdır. (h.n.)

kez-i ictimâ'î olan bir yer ahalisine nasıl "birbiriyle mütenâfirdir" denilebilir ki? Bu kadar vakittir mezâhib-i muhtelif ahalisi beyninde münâzaa bir Cebel'de bir de Şam'da görülmüştür. Cebel vakası mezhep mesâilinden değil mücerred politika gavâilinden idi. Cebel'e vaktiyle Babîâlî'nin verdiği imtiyazlar Marûnîleri tamaha düşürdü, buna hariçten dahi birçok tahrikât munzam oldu. Marûnîler Dürzileri dağdan çıkarmak istediler, Dürziler de silahlarına dayandılar, onlara karşı durdular, galip geldiler. Yoksa Dürziler din ve ayin dâiyesinden o kadar müberrâdırlar ki her kime mukârin olurlarsa onun mezhebinde görünürler.

Şam gâilesine ise mücerred memurların memuren vuku bulan sû-i idareleri sebep oldu. Oradaki Hristiyanlara husumet edenler kiliseye gittikleri için etmediler. Hükümetten suret-i mahsusa ve fevkaladede bir muâvenet gördükleri için ettiler. Hiç şüphe yoktur ki hükümet o zaman Hristiyanlara gösterdiği müsaadâtı faraza İslam'dan bir mahalle halkına göstermiş olaydı sair ahali onları da ezmeye kıyâm ederdi. Zira kendi hakk ve menfaat ve haysiyetini ızrâr sayesinde başkalarının istifade etmesine tahammül edip gitmek tabiat-ı beşere mutâbık değildir. *Kırmızı Kitap*'ta² kavmiyet kaidesi "Girit'te bir büyük muhârebe-i mezhebiyeye zâhiren nikâb gibi tutulduğu umûr-ı bedîhiyedir" deniliyor. Bizim reyimizce o da hakikat-i hâle tamamıyla muvâfık görünmez. Çünkü Girit Hristiyanları mazlumiyet iddiasıyla silaha sarıldılar. Sonradan Rusya'nın, Yunan'ın akıllara sığmayacak surette vuku bulan tahrikât-ı mütemâdiyesiyle iş ittihad-ı ümmet meselesine intikâl etti. Hükümet Giritlileri bi-gayr-i hakkın asi iseler te'dib ve sahihan mazlum oldukları hâlde adl ile tatyib edecek yerde cezârenin nizamâtını devletin idare-i umumiyesinden hariç bir şey yapmak ve oralara Hristiyandan memurlar nasb etmek gibi şeylerle fesadın önünü almaya çalıştı. Tutulan esbâb ile illet-i gâiye beyninde istilzâm olmadığından hâlâ ihtilâl devam edip gidiyor. Hâsılı Girit'te İslam ne hareket ettiyse devletin emri ve vatan muhabbetiyle etti. Hristiyanların ise birazı devlete hizmet eyledi, birçoğu işiyle gücüyle meşgul oldu.

2 1284/1868'de Hariciye Nezareti tarafından Matbaa-i Amire'de tab ettirilen *Muharrerât-ı Resmîye* başlıklı derleme kastedilmektedir. Bu derlemede evvelki birkaç sene süresince gerçekleşmiş Hariciye Nezaretinin Avrupa'daki Osmanlı sefaretleri ile çeşitli yazışmaları, Sultan Abdülaziz'in birkaç fermanı, Girit isyanına dair raporlar, *Vilayet Nizamnamesi*'nin sureti, Âli Paşa'nın Pağışaha sunduğu layihalar ve bunlara benzer resmi evrakın suretlerine yer verilmiştir. Yeni Osmanlılar'ın *Hürriyet*'te farklı makalelerde sık sık atıfta buldukları derlemenin, kırmızı cildine binaen o dönemde *Kırmızı Kitap* olarak ünlendiği anlaşıyor. (h.n.)

حريت نام محترمہ تسمیہ سے مستند مدلولک دخی و طبرہ دخولہ الت اولہ جفتی بانثقال افضای وظیفہ تبریکہ مسارعت ایلدم حریت نہ کوزل نعمت المہبدر اگر سو استعمال اولمازسه حریت اسارتدن مضر اولور اعتدالی تجاویز ایدرسہ بی ادم خلق اولئدی روی ارضک حرطرفده درلو درلو شکل و ہیئده کونا کون حکومتلر تشکل ایندی هر قومک تربیت وطنیه سنه کوره مالک اولدیغی اخلاق وعادته سناسب متنوع قانونلر بایلدی هیچ برعصرده هیچ برقوم کورلدی که منظم و غیر منظم برقاوتونه مربوط اولیهرق جمعیتله تعین ایلده وحشیلرله بیله قانون حکمنده کندیلرینه مخصوص برچوق عادات بولدی

دیگرکه حریت قوانینه مربوطیله برابر بولنور اعصار اخیریه کلچہ قدر عمر بی ادمک عتفوان طفولیتی اولدیغندن قطعات ارضده بولنن جماعات انسانیہ شوق حریتی استحصال ایچون مخلق اولدقاری استحقاقی بیله مدیبلر و روما و یونانستان کی معارف جیریه دیدہ بصیرتلی ایچیلان بعض اقوام دخی جوق زمانلر حریتله یشایه میوب وقتندن اول بنششم میوب کی لذت دوامدن مشتم اوله مدیبلر لکن شمدیکی عصرنوع بشرک شبانی وقتی اولدیغندن افکار حریت بحر اسندن طبقیان ایتمش بر سبل کی جهناک حرطرفده برصورتده یا بلقده درکه حبس ونفی بلکه قتل کی ظالمک استعمالله مألوف اولدقاری اسباب مدافعه ائک اوکنه سد حائل اوله من شو قدرکه استقلال ایله انسانلر حکم ایتمک لذتہ حریرص اولق دخی انسانله برابر برادری اولان اخلاق جله سندن اولغله هر زمانده زمام امورہ متصرف اولنلر بو حقی مستحقته ویرمکی منافع معناده لرندن بریوک پارچه آیرمق طرزنده استیزلر بو حقی استحصال ایچون سر برآوردہ تعین اولان غیرتکاران وطنک هر برنی بیگ درلو بلا واقعا ایله محو ایتمکله چالبشورلر نته کم روما و یونانک اولکی زمانلرله نیجه فداییلر بو یولده باش ویردیبلر نته کم انکتره و امریقا و فرانسهده نیجه بیگ ارباب حجت زندانلرله

نظر امعنا له باقلنجہ معلوم اولور که اهل اسلامى ادیان سائرہ اهابسنه دشمن کوسترمک بزده عادتا بقای جاهه آت ایدلشدن مثلا خرستیانلرک حضور عدائنده مساوات حقوقی کی بیگ ایکی یوز بو قدر سنه تک برعاده شرعیه و ما مورن حقدنه استحقاقی مذهبہ مقدم طولتی کی تاخلفا زمانده جاری اولش بر معامه مرعیه کویا ارباب اداره تک مهارتیه بو عصرده قبول اولنش کی کوسترلدی و شرق مسئله سنک حلی خرستیانلری بیوک بیوک مستدره کچرمک و ملکک هر قنخی قطعہ سنده ایکی اوچ یوز بیگ خرستیان طولانیسه اورایه اداره جه برصورت استقلال ویریلرک حکومت ایچنده حکومتلر پیدا ایتمکله حاصل اولور ظن اولئدی حال بوکه بولدن الکر برقاچ ادم زبهر معاشلر قزاندی برقاچ حیدود باشی اداره ریاسته کچدی یوقسه خلقه هیچ برقاوند مر تب اولدی

خلاصه کلام برنی مادام که قاعده سزدر البته اعتراضدن قوریتله من اداره تک قاعده سی نقل و عقلا اصول مشورت اولدیغیچون بزم اداره بوکونکی کونده قاعده سزدر بنشاء علیه اصول مشورت مبدانه چیغمینجه صنوف اهالی بینده نه قدر اثلا حاصل اولورسه اولسون برقاوند حاصل ایتمز

برقاچ یوز خرستیانک عصابن و بلکه اشکا حائده بولمسی و برقاچ اوروپا غزیه سنک حکومت عثمانیه ظالمدر حالا اصول مشورتی قبول ایتمدی بوللو سوزلر سویلمسی شرق مسئله سنک وانکله دولت علیه تک مخاطره اضحلالنی تأیید ایتمکله کافیدر دشمنلرمن ایسه او قدر کوچک واسطه لری استحصالدن بروقت عاجز قالمز

یکی عثمانیلرک اجهله اعضاستندن اوروپاده بولنن سعادتلو ضیا تک افندی حضرتلرینک لطفاً غزیه مزه کوندردکلری التفاتنامه در بولبه برعنایلرینه مظهمرتزدن طولانی مشارالیه صورت مخصوصده عرض تشکر ایدرز

«حریت غزیه سنک برنی نسخه سنی کمال افتخار ایله او قودم انسانک مقضای خلقی و جماعات بشریه تک واسطه ترقی و سعادتق اولان

Halbuki bunların hiçbiri mezhebinin terk etmedi. Birtakımı da silah tuttu, devletle kavga eyledi, hem İslam'ın hem de mutî olan Hristiyanların canına, malına kast eyledi. Onların hareketi ise adeta isyan ve daha doğrusu haydutluktur. Hristiyanlık mezhebi "Kaysere ait olanı kaysere terk edin" emriyle isyanı meneder. Haydutluk ise hiçbir mezhepte mücâz değildir. Bu hâlde Girit isyanının mezheple ne münasebeti olabilir? Nazar-ı im'ânla bakılınca malum olur ki ehl-i İslam'ı edyân-ı saire ahalisine düşman göstermek bizde adeta bekâ-yı câha alet edilmiştir. Mesela Hristiyanların huzur-ı adalette müsâvat-ı hukuku gibi bin iki yüz bu kadar senelik bir kaide-i şer'îye ve memurîn hakkında istihkâk mezhebe mukaddem tutulmak gibi ta hulefâ zamanında cari olmuş bir

muamele-i mer'îye güya erbab-ı idarenin maharetiyle bu asırda kabul olunmuş gibi gösterildi. Ve Şark meselesinin halli Hristiyanları büyük büyük mesnedlere geçirmek ve mülkün herhangi kıtasında iki üç yüz bin Hristiyan toplandıysa oraya idarece bir suret-i istiklal verilerek hükümet içinde hükümetler peyda etmekle hâsıl olur zannolundu. Halbuki bundan yalnız birkaç adam rütbelere, maaşlar kazandı, birkaç haydut başı idare riyâsetine geçti. Yoksa halka hiçbir faide müretteb olmadı.

Hülâsa-i kelâm bir şey mademki kaidesizdir, elbette itirazdan kurtulamaz. İdarenin kaidesi naklen ve aklın usul-i meşveret olduğu için bizim idare bugünkü günde kaidesizdir. Binaenaleyh usul-i meşveret meydana çıkmayınca sunûf-ı

ahali beyninde ne kadar i'tilâ hâsıl olursa olsun bir faide hâsıl etmez.

Birkaç yüz Hristiyanın isyan ve belki iştikâ hâlinde bulunması ve birkaç Avrupa gazetesinin "hükümet-i Osmaniye zalimdir, hâlâ usul-i meşvereti kabul etmedi" yollu sözler söylemesi Şark meselesini ve onunla Devlet-i Aliyye'nin muhâtarâ-i izmihlâlini te'bid etmeye kâfidir. Düşmanlarımız ise o kadar küçük vasıtaları istihsâlden bir vakit âciz kalmaz.

[Kemal]

[Ziya Bey Efendi'nin iltifatnamesi]

Yeni Osmanlılar'ın ecille-i âzâsından Avrupa'da bulunan saadetli Ziya Bey efendi hazretlerinin lütfen gazetemize gönderdikleri iltifatnamedir. Böyle bir inayetlerine mazhariyetimizden dolayı müşarunileyhe suret-i mahsûsada arz-i teşekkür ederiz.

Hürriyet gazetesinin birinci nüshasını kemâl-i iftihar ile okudum. İnsanın muktezâ-yı hilkatî ve cemaat-i beşeriyenin vasita-i terakki ve saadeti olan hürriyet nam-ı muhteremiyle tesmiyesinden medlûlünün dahi vatanımıza duhûlüne illet olacağını bi't-tefe'ül ifâ-yı vazife-i tebrike müsâraat eyledim. Hürriyet ne güzel nimet-i ilahiyedir, eğer suistimal olunmazsa. Hürriyet esaretten muzır olur, itidali tecavüz ederse. Beni âdem halk olunalı rûy-ı arzın her tarafında türlü türlü şekil ve heyette gunâgûn hükümetler teşekkül etti. Her kavmin terbiye-i vataniyesine göre mâlik olduğu ahlak ve âdâta münâsîp mütenevvi kanunlar yapıldı. Hiçbir asırda hiçbir kavim görülmedi ki muntazam ve gayr-ı muntazam bir kanuna merbut olmayarak cemiyetle taayyüş eyleye. Vahşilerde bile kanun hükmünde kendilerine mahsus birçok âdât bulundu.

Demektir ki hürriyet kavânine merbûtiyetle beraber bulunur. A'sâr-ı ahireye gelince kadar ömr-ı benî âdemün unfovân-ı tufûliyeti olduğundan kitaât-ı arzda bulunan cemaat-i insaniye şu hakk-ı hürriyeti istihsâl için mütehallik oldukları istihkâkı bilemediler. Ve Roma ve Yunanistan gibi maarif cebriyle dîde-i basiretleri açılan bazı akvâm dahi çok zamanlar hürriyetle yaşayamayıp, vaktinden evvel yetişmiş meyve gibi lezzet-i devamdan mütenevvi olamadılar. Lakin şimdiki asır nev-i beşerin şebâbı vakti olduğundan efkâr-ı hürriyet, mecrâsından tuğyân etmiş bir sel gibi cihanın her tarafına bir surette yayılmaktadır ki hapis ve nefy ve belki katl gibi, zalimlerin istimâliyle me'luf oldukları esbâb-ı müdafaa onun önüne sedd-i hâil olamaz.

بولنگه بونك قريبا جلوه نماي معرض انخاز اوله جغنده اشباه اولمز
صدق يعني نفس الامر مطابقت برقوتدرکه حقیقته
هيج برسالاح ايله اکا غالب اولمز بزه رقب
ومعارض اولان باب عالی النده مالیه خزینہ سی
دولت نفوذی شهرت ذات قدم تجربہ ومعلومات
وايجاب ایدئجه بلان سونلک اوتانماق کبی
برچوق آلت مدافعه واسباب قهریه مالک
اولدیغی حالده بونلره «ارشو» صدق دن بشقه
بزه برقوت مقابله وارمی ایدی باب عالی
سلاحنک جله سنی علمیزده استعمال ایلدی
بندیزی میدان ثباتدن برخطوه آرمه مدقدن بشقه
کندی مفلویتی بالمجبوریه اعلان ایدی نزا
عالمک معلومیدرکه بز اداره جاربهک عصر حاضرہ
موافق اولدیغندن وم تحویلی ادعاسیله
میدانه چیتمش ابدک باب عالی ادارهک دوامی
بمحافظه ایچون بزی ازمکه چالادی عاقبت
قرمزى گلدہ تحویل ادارهک لزومی اعتراف
ایله برابر آکمال نقصانی دخی تعهد ایلدی
بونکله بزم مدعائن ثابت اولدی اساسده
اختلاف قالدی بوندن تبیین ایدرکه باب
عالینک منافی علیهنده وقوعه کلان بوتبدلات
مجرد بکی عثمانیلرک انتخاز ایتدکلری اصول
اختلاف واخطاردن حاصل اولدی
وبدیهدرکه بکی عثمانیلرک استعمال ایتدکلری
سلاح صدق وحقائیتی ابراز ایچون بوآه قدر
خدمت کوسترن واصول مشورتک وحریت
سیاسیهدک مشروعتی مسئله سنی موضوع
ببحث واثبات ایدن بالکر مخبر ایدی شمیدی
ایسه حریت دخی میدان کلدیکدن مخبرک
انتخاز ایتش اولدیغی مسلکده بونک دخی مظهر
قبول عامه اوله رق حصول مقصدہ خادم صادق
اوله جغنده شهبه اولمز
مخصلری بکی عثمانیلرک یعنی دولتک
ووطنک اداره حاضرہ سببیه دوچار اولدیغی
مهالک ومخاطراتک عواقبی دهشتله کوروب
علاج مصلح ازابانلرک صرہ سنده بولنگه مخفر
اولدیغندن بولہ برابر نافعک موقع وجوده
کلشدن طولانی حاصل ایتدیکم درجه سرور
وافتحاری قلبه بیاندن عاجزم همان جناب

ومتنسارده وجلاد اللرنده تلف اولدیلر شهکم
بونلک برنومه سی بزم مملکتیزده دخی کوردی
حریت طرفدارى اولانلرکه صورت ادارهک
تبدیلی استیانتلردر کیمی عزل کیمی حبس کیمی نفی
اولدی لکن نه دیگر محللرده مقدملری اجرا
ایدیلان شدلر حریتک حصولنه مانع اوله یلدی
نده بزه باییلان شلر حریت ارزوسنی اهالیئک
کولکندن چقاره ییلدی بلکه ابرولمسنه
باردم ایدی ایکی سته دن برو دولت علیئک
اداره سنده ولو ظاهرا اولسون کوریلان
تحولاتک حکمتی ندر باب عالی ایکی اوج
کیمسه بینه کیرلی طوبدیغی بولنیقه مخاراتی
ولو ناقص اولسون باصدیوب قرمزى کتاب
نامیه هرکسه کوسترک وحریت ومساوات
سوزرینی لسان همایوندن سولتک ایکی سته
اول خاطرہ کلورمی ایدی واقعا یاپلیدی
دیلان اصلاحات ایچون مکلدر دینله من
بلکه منتقدان اولان اولوروپایی وثائیا اهالی بی
آوونق مقصدیه یالکز اسلر دکشدره رک
ومعارض ومعیوب اولان اسکی انقاضی قوللانهرق
یادکلری تشکیلات محل امنیت اوله من منصف
مجلس والیک ومجلس تنظیمک ومکرراً باییلان
مجلس خزانئک نظامانی پیش نظر تدقیقه
قولنسه شورای دولت ودیوان احکام نظاملرئدن
دها مکمل وموافق حریت اولدیغی کوریلوب
وانلرک باشلرینه کلان عقبه لکه دائمآ اداره
کیفیه دن منبعث اغراض معلومه ایدی بونلرک
دخی برکون اوغرامه جقلمی تأمین ایده چک
برقارشولق اولدیغنه باقبوب هيج برنه ایتانلق
استنلز مع مافیہ مادامکه افکار واستعداد اهالی
ابرولوب بو حق استحصالک لزومی ادراک
ایده چک بردرجه کلشدر بوکون صوری
مقصدیه باییلان شى یارن کسوه حقیقته
کیرمک دخی اول افکار واستعدادک لازم سبدر
خصوصیه بوآه قدر اعلان اولتان مواعید
باب عالی نامته اولدیغندن تخلف وقوعنده
قصور ومسئولیت دخی اکا عزو اونور ایدی
بودفته ایسه مساعد مرکوره لسان خلایقناهدن
صادر اولنگه اولساندن هرنه صادر اولورسه
اکا صادق نظریله باقی معتقدات عامه دن

Şu kadar ki istiklal ile insanlara hükmetmek lezzetine haris olmak dahi insanla beraber yaratılmış olan ahlak cümlesinden olmağla her zamanda zimâm-ı umûra mutasarrif olanlar bu hakkı müstehikkine vermeyi menâfi-i mu'tâdelerinden bir büyük parça ayırmak tarzında istemezler. Ve bu hakkı istihsâl için ser-i ber-âverde-i taayyün olan gayretkârân-ı vatanın her birini bin türlü belâ ve iftira ile mahvetmeye çalışırlar. Nitekim Roma ve Yunan'ın evvelki zamanlarında nice fedayiler bu yolda baş verdiler. Nitekim İngiltere ve Amerika ve Fransa'da nice bin erbab-ı hamiyet zindanlarda ve menfâlarda ve cellat ellerinde telef oldular. Nitekim bunların bir numunesi bizim memleketimizde dahi görüldü; hürriyet taraftarı olanlar ki suret-i idarenin tebdili-

ni isteyenlerdir, kimi azl, kimi hapis, kimi nefy olundu. Lakin ne diğer mahallerde mukaddemleri icra edilen şiddetler hürriyetin husûlüne mani olabildi ne de bizde yapılan şeyler hürriyet arzusunu ahalinin gönlünden çıkarabildi. Belki ilerlemesine yardım etti. İki seneden beri Devlet-i Aliyye'nin idaresinde velev zâhiren olsun görülen tahavvülâtın hikmeti nedir? Babîâlî iki üç kimse beyninde gizli tuttuğu politika muhâberâtını velev nâkis olsun bastırıp Kırmızı Kitap namıyla herkese göstermek ve hürriyet ve müsâvât sözlerini lisan-ı hümayundan söyletmek iki sene evvel hatıra gelir miydi? Vâkia yapıldı denilen ıslahat için mükemmeldir denilemez. Belki müteneffizân-ı devletin evvela Avrupa'yı ve sâniyen ahaliyi avutmak maksadıyla yalnız isimler değiştirerek ve

mu'teriz ve ma'yub olan eski enkazı kul-
lanarak yaptıkları teşkilat mahall-i emni-
yet olamaz. Münfesi Meclis-i Vâlânın
ve Meclis-i Tanzimatın ve mükerreren
yapılan Meclis-i Hezânin nizamâtı pîş-
i nazar-ı tedkike konulsa Şura-yı Devlet
ve Divan-ı Ahkâm nizamlarından daha
mükemmel ve muvâfık-ı hürriyet olduğu
görülüp ve onların başlarına gelen akabe-
lere, ki daima idare-i keyfiyeden münba-
is aġrâz-ı malume idi, bunların dahi bir
gün uğramayacaklarını temin edecek bir
karşılık olmadığına bakılıp hiçbirine inan-
ılmak istenilmez. Mamafih mademki
efkâr ve istidâd-ı ahali ilerleyip bu hakkı
istihsâlin lüzumunu idrak edecek bir de-
receye gelmiştir, bugün sûri maksadıyla
yapılan şey yarın kisve-i hakikate girmek
dahi o efkâr ve istidâdın lazımesidir. Hu-
susuyla bu ana kadar ilan olunan mevâid
Babiâli namına olduğundan tahallûf vu-
kuunda kusur ve mesuliyet dahi ona azv
olunur idi. Bu defa ise mesâid-i mezkûre
lisan-ı hilafet-penâhî'den sadır olmaġla ve
o lisandan her ne sadır olursa ona sadık
nazarıyla bakmak mu'tekedât-ı âmmeden
bulunmaġla bunun karîben cilve-nümâ-
yı ma'raz ittihâz olacağına iştibâh olun-
maz.

Sıdk, yani nefsül-emre mutabakat
bir kuvvettir ki hakikatte hiçbir silah ile
ona galip olunmaz. Bize rakip ve muâriz
olan Babiâli elinde maliye hazinesi, devlet
nüfuzu, şöhret-i zat, kıdem, tecrübe ve
malumat ve icab edince yalan söylemek,
utanmamak gibi birçok alet-i müdafaa
ve esbâb-ı kahriyeye mâlik olduğu hâlde
bunlara karşı "sıdk"tan başka bizde bir
kuvvet-i mukabele var mı idi? Babiâli sila-
hının cümlesini aleyhimizde istimâl eyledi.
Yine bizi meydan-ı sebtan bir hatve
ayırarak başka kendi mağlubiyetini
bi'l-mecburiye ilan etti. Zira âlemin malu-
mudur ki biz idare-i cariye'nin asr-ı hâzıra
muvâfık olmadığından [lüz]um-ı tahvili
iddiasıyla meydana çıkmış idik. Babiâli
idarenin devamını muhâfaza için bizi ez-
meye çabaladı. Akıbet, *Kırmızı Kitap*'ta
tahvil-i idarenin lüzumunu itiraf ile bera-
ber ikmâl-i noksanı dahi taahhüt eyledi.
Bununla bizim müddeâmız sabit oldu,
esasta ihtilaf kalmadı. Bundan tebeyyün
eder ki Babiâli'nin menâfi'i aleyhinde vu-
kua gelen bu tebeddülât, mücerred Yeni
Osmanlılar'ın ittihâz ettikleri usul-i ihti-
laf ve ihtardan hâsıl oldu.

Ve bedîhîdir ki Yeni Osmanlılar'ın
istimâl ettikleri silah-ı sıdk ve hakkaniyeti
ibrâz için bu âna kadar hizmet gösteren ve
usul-i meşveretin ve hürriyet-i siyasiye-
nin meşruiyeti meselesini mevzu-ı bahs
u ispat eden yalnız *Muhbir* idi. Şimdi ise
Hürriyet dahi meydana geldiğinden, *Muh-*

kahâde طوزنك ترقى فيا تندن طولاي بالكر او كوز وما نده
تلفا تندن طونه بالنده خزينه سوي يدي بيك واهالي
درت بش بيك كبسه ضرر ايتديكي وشمدي به قدر
بو بولده او چور قدر ادم مجروح و مقبول اولديغي بيان اولنور
كرك او كوز و صغرك ورك قون وكي و باركر
و حركله و مركب و جانور كي تلف اولان ساثر حيوانا ناك
رأس المال و ساره سندن ترتب ابدن ضرر لر د و شولنديكي
و بشقه ايتلر دخی طونه به قياس اولنديغي حالد خساراك
مقداری نه درجه وارر

بلغراد ايله توابعي اولان قلعهل صربستانه ترك
اولنديغي زمان بيكي عثمانلر افكار بنك استانبولجه نشرينه
واسطه اولان مخبر و تصور افكار ايدى كه بورايه صراحة
و ضمناً معترض بولنديلر برينك محرى تقرب ديكرينك
كى « تطيب » بولنده تهرب اولدى

وكلادن بذات ايكنجي محرقله شو صرب مسئله سنه
دائر بركيجه محاوره به كيريشدرك « سز قلعهلرك
دولتجه لزوم قطعه سنه حكم ايتديكنر ايجون و بلرني
تقيح ايدبور سكر حالو كه قلعهل و برلديكي حالده موقع
مخالصته بولنه جغني الكساندر بك و عد ايتدى
كديسنگ اصحاب ثباتن اولديغي تجارب عديده ايله
ثابت اولشدر بناء عليه البته سوزنده طورر دشمن قالمئجه
قلعهك نه لزومى وار » مانده برمدعا ميدانه قومش
ويكي عثمانلردن اولان محرق ايسه « بر بلك اخلاقه
استاد ايدوده بر قوم حقتده بوليقه جه اقتضا ابدن
تدبيرى دكديسرك نصل جائز اوله ييلور صربلر اسلاو
حكومتى احبا ايتك غرضنده درل انلك نشرات و حركاتى
شمدي به قدر بود اعبدده بولنديقنر بيك كره اثبات ايلدى
اولايده روسيه طرفدن نه درجه ده اعانه كوردكلى
دخی معلومدر بك اصمرا ايدره افكار عموميه به مخالفت
كوسترسه البته بافكار جديده اصحابى اولدر بر اخود
روسيهلى اولدردر » ديشدى ايشته افكار جديده
اصحابندن ظهور ابدن فدايلر كي عمام ايلدى
بيكي عثمانلر اخطارات واقعه لرندن بر طاقتده
فرصت اجرا فوت اولش و بر جوغنى قارشوسنه
بغير حق چكيلان سسد ممانعتى هنوز دوپره ماش
اولسندن طولاي عرض تأسفله وارر شوقدر از زمانده
حریت عامه نى تصديق ايتديره جك قدر بيوك خدمته
موفق اولدقنر ايجون عرض ممنونيت و مغفرت ايدرل
رشاد

رشاد

Imprimerie Centrale de la Jeune Turquie, 4, rue de St. James, W. — Gérant responsable, M. REHAD.

عادل و احكم ملك و ملتزك سعادت و سلامتى
اغورنده چالشانلرى مظهر توفيق و بالكر
منفعت شخصه لرى ايجون اوغراشانلرى قهر
و تدبير بيورسون أمين «
تري ۱۱ ربيع الاول سنه ۱۲۸۰
(ضيا)

ملاحظه

(اختلاف امنى رحمة)

تنبيه عقلمسله مثبت بر قول حكيمانه دركه
لامعه حقيقت مخالفت افكار صدمه سندن ظهور
ايدر حتى بعض ارباب تجربه دميشدر كه دنباده
كوريان بدابع و حقايق همان جهل سى تيان
نظر ساپه سده ميدانه كلشدر

ايشته دولت وقتيله خلقه و پرديكي تأمينات
عدائك جهل سنى « سربسنيت درجه سنه وارماق »
حكيمه تقيد ايدركن بيكي عثمانلرلك كوستردىكي
اعتراضلر نايچندن اولق اوزره نطق همايونده
حریت عامه تأمين اولدى

تفصیلات اداره ده ايسه هره ايلدى و هره
ظهور ايتدى ايسه همان جهل سى بيكي عثمانلر
اعضاسنگ اشعارات و احطاراته موافق چقمشدر
بيكي عثمانلردن مشارالیه ضيا بك اقدى ايدى
كه شمدي دولت هر كسك آرزو ايتديكي ملت مجلسنى

ياعنه جسارت ايدمه ايسه بارى اقتضا ايدن ارباب
حل و عقدى بر مجلسه جمع ايسون و او مجلسى
شعبه له تقسيم ايسون اعضاسنى عزلدن مصون
طوتسون يابه جغنى نشامانى و ماليه ك موازه سنى
انلره كوسترسون بو صورت هر استبداده اولدجه
مانع اولور همه خلقنك اصول مشورته استعداى
تجربه ايله ثبوت بولورديه مجلس مجلس عرض افكار ايدردى
شمدي اصول مشورته قارشو انخذ انان تدبيركه

مجلس شورای دولتدر اساسى مشارالیهك بولنديلر
عباندر بالكر اعضاسنى ملكك ارباب حل و عقدندن
طولاي نلدى و عزلدن مصون طولندي بناء عليه بونده
ضيا بك اقدى نك تصور ايتديكي فائده لرساقت اولدى
ينه مشارالیه ايدى كه طوزر ستمك ملكى نه درجه لده
تخریب ايتكده اولديفته دائر اساسه دن عودتنده مقام
صدارته رايحه تقديم ايتشدى اوقت لايحهك حكيمى
قبول اولندي لکن صكره دن باليجوريه طوزر رسى
تنزيل ايلدى و كچلر ده دولك ايكي لسان رسميسى
اولان طونه و جريده حواث غزه لر نه بربند كوردى

bir'in ittihâz etmiş olduğu meslekte bu-
nun dahi mazhar-ı kabul-ı âmme olarak
husûl-ı maksada hâdim-i sadık olacağı-
nda şüphe olunmaz.

Mahlasları "Yeni Osmanlılar", yani
devletin ve vatanın idare-i hâzıra sebebi-
le düçar olduğu mehâlik ve muhâtarâtın
avâkıbını dehşetle görüp ilac-ı muslih
arayanların sırasında bulunmakla müfte-
hir olduğumdan böyle bir eser-i nâfinin
mevki-i vücuda gelmesinden dolayı hâsıl
ettiğim derece-i sūrūr ve iftiharı kalemle
beyandan âcizim. Heman Cenâb-ı adil ve
ahkem mülk ü milletimizin saadet ve se-
lameti uğrunda çalışanları mazhar-ı tevfiğ
ve yalnız menfaat-i şahsiyeleri için uğra-
şanları kahr u tedmîr buyursun, amin.

Fi 12 Rebiyülevvel 1285

Ziya

Mülâhaza: İhtilâfu ümmetî rahmetün

Tenbih-i aklîsiyle müsbet bir kavlı-
i hakîmânedir ki lâmia-ı hakikat muha-
lefet-i efkâr sadmesinden zuhur eder.
Hatta bazı erbab-ı tecrübe demişlerdir
ki dünyada görülen bedâiyî ve hakâyıkın
hemen cümlesi tebâyün-i nazâr sayesinde
meydana gelmiştir.

İşte devlet vaktiyle halka verdiği te-
minat-ı adaletin cümlesini "serbestiyet de-
recesine varmamak" hükmüyle takyîd eder-
ken Yeni Osmanlılar'ın gösterdiği itirazlar
netâyicinden olmak üzere Nutk-ı Hüma-
yunda hürriyet-i âmme temin olundu.

Tafsilat-ı idarede ise her ne yapıldı
ve her ne zuhur etti ise hemen cümlesi
Yeni Osmanlılar âzâsının îşarât ve ihtarâ-
tına muvâfık çıkmıştır. Yeni Osmanlılar-
dan müşarunileyh Ziya Bey efendi idi ki

“şimdi devlet herkesin arzu ettiği millet meclisini yapmaya cesaret edemez ise bari iktizâ eden erbab-ı hall ü akdi bir meclise cem etsin ve o meclisi şubelere taksim eylesin, âzâsını azilden masûn tutsun, yapacağı nizamâtı ve maliyenin muvâzenesini onlara göstere; bu suret hem istibdâda oldukça mani olur hem de halkımızın usul-i meşverete istidâdı tecrûbe ile sübût bulur” diye meclis meclis arz-ı efkâr ederdi. Şimdi usul-i meşverete karşı ittihâz olunan tedbir, ki Meclis-i Şura-yı Devlet'tir, esasî müşarunileyhin bu tedbirinden ibarettir. Yalnız âzâsı mülkün erbab-ı hall ü akdinden toplanılmadı ve azilden masûn tutulmadı. Binaenaleyh bunda Ziya Bey efendinin tasavvur ettiği faideler sâkıt oldu. Yine müşarunileyh idi ki tuz resminin mülkü ne derecelerde tahrip etmekte olduğuna dair Amasya'dan avdetinde makam-ı sadârete bir lâyiha takdim etmişti. O vakit lâyihanın hükmü kabul olunmadı. Lakin sonradan bi'l-mecburiye tuz resmi tenzil edildi ve geçenlerde devletin iki lisân-ı resmî olan *Tuna* ve *Cerîde-i Havadis* gazetelerinde bir bend görüldü ki onda tuzun terakki-i fiyatından dolayı yalnız öküz ve manda telefâtından Tuna eyaletinde hazine senevî yedi bin ve ahali dört beş bin kese zarar ettiği ve şimdiye kadar bu yolda üç yüz kadar adam mecrûh ve maktûl olduğu beyan olunuyor. Gerek öküz ve sığırın ve gerek koyun ve keçi ve bargir ve hergele ve merkep ve cânver gibi telef olan sair hayvanâtın re'sû'l-mal ve sairesinden terettüb eden zararlar düşünlüğü ve başka eyaletler dahi Tuna'ya kıyas olunduğu hâlde hasârâtın miktarı ne dereceye varır?

Belgrad ile tevâbi'i olan kaleler Sırbistan'a terk olduğu zaman Yeni Osmanlılar efkârının İstanbulca neşrine vasıta olan *Muhbir* ve *Tasvîr-i Efkar* idi ki bu reye sarâhaten ve zımnem mu'teriz bulundular. Birinin muharriri tağrîb diğerinki “tatyib” yolunda terhîb olundu.

Vükelâdan bir zat ikinci muharrir ile şu Sırp meselesine dair bir gece muhâvereye girilerek “siz kalelerin devletçe lüzum-ı kat'îsine hükmettiğiniz için verilmelerini takbîh ediyorsunuz, halbuki kaleler verildiği hâlde mevki-i muhâle sette bulunacağımı Aleksandır Bey vaad etti. Kendisinin ashâb-ı sebattan olduğu tecârîb-i adîde ile sabit olmuştur. Binaenaleyh elbette sözünde durur düşman kalmayınca kalenin ne lüzumu var” mealinde bir müddeâ meydana koymuş ve Yeni Osmanlılardan olan muharrir ise “Bir beyin ahlakına istinâd edip de bir kavim hakkında politikaca iktizâ eden tedbirleri değiştirmek nasıl caiz olabilir?

Sırpılar İslav hükümetini ihya etmek garazındadırlar, onların neşriyât ve harekâtı şimdiye kadar bu dâiyede bulduklarını bin kere ispat eyledi. Ol babda Rusya tarafından ne derecede iâne gördükleri dahi malumdur. Bey ısrar eder de efkâr-ı umumiyyeye muhalefet gösterirse elbette ya efkâr-ı cedide ashâbı öldürür yahut Rusyalı öldürür” demişti. İşte efkâr-ı cedide ashâbından zuhur eden fe-dayiler beyi idam eyledi. Yeni Osmanlılar ihtârât-ı vâkıılarından birtakımında fırsat-ı icra fevt olmuş ve birçoğu karşısına bi-gayr-ı hakkın çekilen sedd-i mümânaatı henüz devirememiş olmasından dolayı arz-ı teessüfle beraber şu kadar az zamanda hürriyet-i âmmeyi tasdik ettirecek kadar büyük hizmete muvaffak oldukları için arz-ı memnuniyet ve mefharet ederler.

Reşad

SÜRGÜNDE MUHALEFET:

NAMIK KEMAL'İN
HÜRRİYET GAZETESİ

2

(1869-1870)

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0001
Tarih: 001

SÜRGÜNDE MUHALEFET:
NAMIK KEMAL'İN
HÜRRİYET GAZETESİ
2. CİLT (1869-1870)

Yayına Hazırlayan
Alp Eren Topal

Genel Yayın Yönetmeni
A. Tarık Çelenk

Tasarım ve
Yayın Kimliği
Bülent Erkmén

Tasarım Uygulama ve
Yayın Standartları
Bariş Akkurt, BEK

Kapak Görseli
Bülent Erkmén

Yayın Danışmanı
Dr. Hasan Aksakal

Kitap Editörü
Selim Karlıtekin

Sayfa Uygulama
Dilek Baş Altay

Tasarım Danışmanlığı
BEK

VakıfBank Kùltür Yayınları
Saray Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdeniz Caddesi
No:7/A1 – Kat 13,
Ümraniye 34768 İstanbul
Telefon: 0 216 724 2614
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr

Üretim ve Satış Müdürü
Hüseyin Esén

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş.,
2018

ISBN ISBN 978-605-7947-23-9

*Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank
Kùltür Yayınları'na aittir. Tanıtım
amacıyla, kaynak göstermek şartıyla
yapılacak sınırlı alıntılar dışında,
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir elektronik veya mekanik araçla
çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve
mali hakları saklıdır.*

Baskı
Ofset Yapımevi
Şair Sokak No: 4,
Çağlayan Mahallesi,
34410 Kağıthane, İstanbul
Telefon: 0 212 295 86 01
Sertifika No: 12326

1. Baskı: Kasım 2018

SÜRGÜNDE MUHALEFET:
NAMIK KEMAL'İN
HÜRRİYET
GAZETESİ

2

(1869-1870)

TÜM
KOLEKSİYON

İÇİNDEKİLER

Sayı 51
002

İhtilâfu ümmetî rahmetün
002

İstanbul'dan tahrirât
006

Reybü'l-menûn
007

[Demiryolu istikrâzına
dair mütâlaa]
008

Sayı 52
010

Adlün sâatün hayrun min ibâdeti elfi sene
010

Fransa İhtilali
012

Reybü'l-menûn
015

[İstanbul gazetesinin tatiline dair]
016

Sayı 53
018

Hizmet-i askeriye
018

İstanbul'dan tahrirât
022

Reybü'l-menûn
025

Sayı 54
026

İlan-ı mahsus
026

“Hüda Kâdir'dir, eyler seng-i
hârâdan güher peyda”
027

Reybü'l-menûn
030

[Havâdis-i müteferrika]
033

Sayı 55
034

Tuz inhisârı
034

Reybü'l-menûn
037

Hâtıra zeyli
039

Sayı 56
042

Mısır meselesi
042

Babîâli'nin politikası
044

Sayı 57
050

[Mısır meselesine dair]
050

İstanbul'dan tahrirât
053

Reybü'l-menûn
055

İlan-ı mahsus
057

Sayı 58
058

Hürriyet
058

Girit'ten tahrirât
060

Hanya'dan diğeri tahrirât
063

Selanik'ten tahrirât
064

İlan-ı mahsus
065

İlan
065

Sayı 59
066

[Hidivin siyasetine
dair mütâlaât]
066

Reybü'l-menûn
072

[Hurûf bahsine dair Farisî mektup]

073

Sayı 60

074

[Napolyon'un afv-ı
umumisine dair]

074

[Hidivin niyetine dair]

075

İstanbul'dan tahrirât

078

Reybü'l-menûn

081

Sayı 61

082

[Hurûf bahsine dair makale]

082

İstanbul'dan tahrirât

087

Sayı 62

090

Muvâzene-i Maliye I - Hizmet

090

[Mısır meselesine dair makale]

093

[Hatıra zeyli]

095

Sayı 63

098

Muvâzene-i Maliye II - İbret

098

[Mısır meselesine dair makale]

102

Reybü'l-menûn

103

İzmir'den mektup

104

İlan-ı mahsus

104

Sayı 64

106

Evzâ-ı şütür gürbe

106

İstanbul'dan tahrirât

108

Sayı 65

110

Müslümanlardan da Protestan
olmaya başladılar

110

[Girit'ten tahrirât]

112

Sayı 66

114

Özr-i ne'âme

114

[Girit'ten tahrirât]

116

Sayı 67

118

Yine Mısır meselesi

118

İstanbul'dan tahrirât

118

İstanbul'dan tahrirât

120

Sayı 68

122

Sultan Abdülaziz Han, Ziya Bey, Âli Paşa

122

İstanbul'dan mektup

128

Sayı 69

130

Sultan Abdülaziz Han, Ziya Bey, Âli Paşa

130

Mekke-i Mükerreme'den tahrirât

137

Reybü'l-menû

138

Sayı 70

138

İstanbul'dan mektup

138

Reybü'l-menûn

141

Sayı 71	142
Fuad Paşa vasiyetnamesi	142
Ruşçuk'tan tahrirât	144
Reybü'l-menûn	145
Sayı 72	147
İstanbul'dan tahrirât	147
İstanbul'dan diğeri mektup	149
Reybü'l-menûn	150
Sayı 73	151
İlan	151
Mısır meselesinde kim kazandı	151
Reybü'l-menûn	154
Sayı 74	155
İstanbul'dan tahrirât	155
İstanbul'dan diğeri tahrirât	156
Reybü'l-menûn	157
Sayı 75	159
Bir zat tarafından mektup	159
Reybü'l-menûn	159
Sayı 76	163
Devlet-i Aliyye'ye Mısır eyaleti mi lazım, yoksa Âli Paşa mı?	163

Tirnovi'den mektup	165
Reybü'l-menûn	166
Sayı 77	167
Mısır meselesine dair gazetelerdeki ihtilafât	167
Reybü'l-menûn	169
Sayı 78	172
Suavi Efendi tarafından gelen mektup sureti	172
İstanbul'dan mektup	174
Sayı 79	176
Mısır meselesi yoluna girdi	176
İstanbul'dan mektup	177
Reybü'l-menûn	178
Sayı 80	180
İki mesele-i mühimme	180
Sayı 81	184
“İki mesele-i mühimmenin” mâba'dı	184
Reybü'l-menûn	187
Sayı 82	188
“İki mesele-i mühimme”nin Mâba'dı	188
İstanbul'dan mektup	190
Sayı 83	192

“İki mesele-i mühimme”nin mâba’dı
192

İstanbul’dan tahrirât
194

Sayı 84
196

“İki mesele-i mühimme”nin mâba’dı
196

Reybü’l-menûn
199

Sayı 85
200

Hukuk ve mehâkim
200

İstanbul’dan tahrirât
203

Sayı 86
205

“Hukuk ve mehâkim” bendinin mâba’dı
205

Sayı 87
209

Hakâyık-ı mesele-i Mısriye
209

Sayı 88
214

“Hakâyık-ı mesele-i Mısriye” bendinin bakiyesi
214

Reybü’l-menûn
217

Sayı 89
218

Hürriyet’in sebab-i tehhürü
218

İstanbul’dan mektup
221

Sayı 90
222

Nüsha-i sâbıkadada münderic
İstanbul mektubunun mâba’dı
222

İstanbul’dan diğer mektup
225

Sayı 91
226

Yine mi istikrâz?
226

İstanbul’dan tahrirât
228

Sayı 92
230

Memleketeyn ve Karadağ ahvâli
230

Reybü’l-menûn
232

Mirlivalıktan muhrec Hüseyin
Vasfi Paşa’nın istintâkına dair nüsha-i
sâbıkta münderic İstanbul
mektubunun bakiyesi
233

Sayı 93
235

Fransa’nın buhranı
235

Sayı 94
239

İnkılab
239

Sayı 95
243

Nutk-ı hümayun üzerine
mütâlaât
243

İstanbul’dan tahrirât
245

Sayı 96
247

Nâsıh-ı gayri-mütenassih
247

Reybü’l-menûn
249

Sayı 97
251

İstanbul’dan tahrirât
251

Reybü’l-menûn
253

Sayı 98

255

İmtiyazât-ı ecnebiye

255

İstanbul'dan mektup

257

Sayı 99

259

İdare-i cumhuriye ile hükümet-i şahsiyenin farkı

259

İstanbul'dan mektup

261

Sayı 100

263

Hâtime

263

Sayı 51-100

(1869-1870)

TÜM
KOLEKSİYON

BUREAU
DU HURRIYETE
(LA LIBERTÉ)
14, ST. MARTIN'S STREET, W.C.
LEICESTER SQUARE, W.
A LONDRES

حُرِّيَّة

مطبعه
لودرده
سن مارتق استریت
لبستر سقور
نومرو
۱۴

BELEDIYE
KÜTÜPHANESİ
No. 56/2.

(یکی عثمانلیلر جمعیتی)

طرفندن اشبو غزته هتندده بزکه نشر ایدیلور خاوی اولدیغی مباحث ملت و دولتقران سلامته و عثمانلی خلفتاه مطبعته تکاملدر نهر حصصی بوسنه اجرائیه برابر برانکیز لیراسی ایلد بنی شلنددر هرجه حاجنه بدهفته استدرکی نام و صله حریت کوندریلور مطبعده ساز آثار مفیده طبع اولدیغجه اثرین دخی برترنجه همانا ویریلور متعدد حصه ایلار قفله حصه لیرجون بشقه بریزه غزته کوندریلسی تومیه ایدرلرسه اوراره دخی ایصال اولور برانکیز لیراسی ایلد بنی شله | اوج ایتیق غزته در حریته غزته یازیلق استورسه بالاده محل و اوروروسی یازیل اولان مطبعهسته کوندریل

جناب پیغمبری مدنیة العالم ایکن (وشاورهم) امر
جلیلله استشارده مأمور اولدی و استشارده
اصحاب کرام رایه مأذون اولدقلرندن هرکس
ذهنته لایح اولان تدبیری عرض ایدردی و نیجه
کره اصحابک رایته حضرت پیغمبر متابعت پیوردی
بعده خلفای راشدین وانلرک اثرینه تابع اولان
بالجمله ملوک و سلاطین اصول مشورتی قبول
ایتدیلر و بواصول حکمت شدی بالکرن دین
اسلامه مخصوص اولوب ائدن اول دخی
جاری ایدی حتی روماده دولت جمهوری
دوام ایتدیگی عصرلرده هرزه زمان برقاچ
مشلهده سبواتو اعضاسنک بلا اختلاف اتقاق
اراسی وقوعولورسه اهالیکن اثبتنه خلل
کلور و تبدیل اعضا دغدغهری میدانه
چبقاردی ونه وقتکه اعضای مجلس فرق
مخالفهه انقسام ایلد بحث و مناظره ایدرلرسه
ویریلان قرارلرک اصابتده کیمسهک شهبهسی
قالردی البوم اوروپا دول متمهسته
دخی اصول مشورتله برابر اختلاف و مناظره
قاعدہسی معتبردر بناء علیه معسوثان ملت
مجلسنه التذقی اعضاسنک برطاقنی حکومت
کندی افکار و مسلکته مساعد بولنالردن
انتخاب ایدرکن برطاقنک دخی کنندنه مخالف
افکارده اولدقلرینی بیلدیگی ذواتدن اولهزق
انتخاب اولنسنده اهالیه مساعد کوستر
انکچون پارلتوره قونیلان هر ماده ابکی فرقه
مناقض الافکار ارسنده موضوع بحث ایدیلوب
ومعتضار استدرکری قدر اعتراض و مروجلر

(اختلاف امتی رحمة)

حدیث شریفنده می اختلاف اعلان حق
وصواب ایچون بحث و مناظره معناسنددر زیرا
هر بحثک صدق و صوابی اختلاف و مناظره ایلد
ثابت اولور هر قفنی رای و تدبیرک حادثه تدقیق
و مناظره دن کیمه یعنی تعلق ایتدیگی خصوصده
محسنت و برقی اوزرینه ارای مختلفه دورا نیدن
صکره اقرب صواب اولان جهت التزام اولینه
اکتبا برخطایی انتاج ایدر چونکه (وقوع
کل ذی علم علم) مصداقجه هر بیلجینک اوستنده
بریلجی دهها بولورکه اولکنک علمی ائک علمی
شامل اولهمن مثلا حکیم افلاطون علوم
فلسفهدهکی مهارتله برابر فن باغبانیده بر استاد
باغبونه نسبتله جاهل قالور و اگر افلاطون
باغبه علمیده بن باغبواندن زیاده بیلورم درسه
خطا ایدر و کندیکن اوفنده می نقصانی معترف
اولدیرنی باغبه بی کندی بیلجی کی تیمار ایدرسه
شبهه بوقدرکه ازوقته باغبه خراب اولور
(چشم انصاف قدر کامله میزان اولز کئی
نقصانی بنگ کئی عرفان اولز) مستشار مؤتمنه
استشارده مادهک هرکوشه محاذیری متخذه
تدقیقدن بکوروبلوب اشباهه محل قالز و بعدالاجرا
بر فساق دخی ترتب اینسه مسئولیتی منفردا
صاحب رایه حالد اولز (اقرن برایک رای الفیر
واستشر فارای لایحی علی اتین المرءه
تراه وجهه وری قفاه بجمع مرأتین) بو حکمتنه
واخلاف امته تعلیم قصدینه مبدیرکه ذات

olamaz. Mesela hakim Eflatun ulum-i felsefiyedeki maharetiyle beraber fenn-i bagbanide bir ustad bagciya nispetle cahil kalir. Ve eger Eflatun bahce ilminde ben bahcivandan ziyade bilirim derse hata eder ve kendinin o fendeki noksanını mu'terif olmayarak bahceyi kendi bilisi gibi timar ederse şüphe yoktur ki az vakitte bahçe harap olur.

Çeşm-i insâf kadar kâmile mîzân olmaz

Kişi noksanını bilmek gibi irfân olmaz³

Müsteşar-ı mu'temenle istişarede maddenin her köşe-i mehâziri menhele-i tedkikten geçirilip iştibâha mahal kalmaz. Ve ba'de'l-icra bir fenalık dahi terettüb etse mesuliyeti münferiden sahib-i reye ait olmaz.

Ukrun bi re'yike re'ye'l-gayri ve'steşir, fe'l-re'yü lâ yehfâ alâ isneyn. El mer'û mir'atün terâhu vechehu ve yurâ kafâhu bicem'i mir'ateyn.⁴

Bu hikmete ve ihtilaf-ı ümmete talim kasdında mebnîdir ki Zat-ı Cenab-ı Peygamberî medeniyet'ül-ilm iken "ve şâ-virhüm" emr-i celiliyle istişareye memur oldu. Ve istişarelerde ashâb-ı kirâm reye mezun olduklarından herkes zihnine lâ-yih olan tedbiri arz ederdi. Ve nice kere ashâbın reyine hazret-i peygamber mutâ-baat buyurdu. Ba'dehu Hulefâ-yı Râşidîn ve onların eserine tâbi olan bilcümle müluk ve selâtin usul-i meşvereti kabul ettiler. Ve bu usul-i hikmet şimdi yalnız din-i İslam'a mahsus olmayıp ondan evvel dahi cari idi. Hatta Roma'da devlet-i cumhuriye devam ettiği asırlarda her ne zaman bir kaç meselede senato âzâsının bilâ-ihtilaf ittifak-ı ârâsı vuku bulursa ahalinin emniyetine halel gelir ve tebdil-i aza dağdağaları meydana çıkardı. Ve ne vakit ki aza-i meclis firak-ı muhalifeye inkisâm ile bahs ü münazara ederlerse verilen kararların isabetinden kimsenin şüphesi kalmazdı.

Elyevm Avrupa düvel-i mütemeddinesinde dahi usul-i meşveretle beraber ihtilaf ve münâzara kaidesi muteberdir. Binaenaleyh mebusân-ı millet meclisine alınacak azanın bir takımını hükümet kendi efkâr ve mesleğine müsait bulunanlardan intihâb ederken bir takımının dahi kendine muhalif efkârda olduklarını bildiği zevâtan olarak intihâb olunmasında ahaliye müsaade gösterir. Onun için parlamentolara konulan her madde

3 17. yy şairlerinden Azim mahlashı Bursalı Tâlib Mehmed'e atfedilen bir beyit. (h.n.)

4 "Başkasının görüşünü kendi görüşünle birleştir ve istişare et, çünkü doğru görüş iki kişiden gizli kalmaz. İnsan bir ay-nadır; sen onun yüzünü görürsün, ancak ensesi ise iki aynanın birleşmesi ile görülebilir" mealinde Arapça bir vecize. (h.n.)

Sayı 51

4 Rebiyülevvel 1286
14 Haziran 1869

İhtilâfu ümmetî rahmetün!

Hadis-i şerifindeki ihtilaf ilan-ı hakk u savâb için bahs ve münazara manasındadır. Zira her bahsın sıdk u savâbı ihtilaf-ı münazara ile sabit olur. Her hangi rey ve tedbir ki hâdde-i tedkik ve münâzaradan geçmeye, yani taalluk ettiği hususta muhassenât ve mazarratı üzerine ârâ-yı muhtelife deverânından sonra akreb-i savâb olan cihet iltizâm olunmaya, ekseriya bir hatayı intâc eder. Çünkü ve fevke külli zi ilmin alim² mısâdâkınca her bilicinin üstünde bir bilici daha bulunur ki evvelkinin ilmi onun ilmini şâmil

1 Kemal'in daima savunduğu fikirleri ihtiva ettiğinden Kaplan bu makaleyi ona atfediyor. İçerik ve üslup da yine Kemal'in kaleminden çıkmış olduğuna işaret ediyor. (h.n.)

2 Kur'an, Yusuf 12:76. "Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır." (h.n.)